SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA III BROJ 21 | Uredništvo: Francuska 7, tel. 28-098 Administracija: Francuska 5, tel. 28-490 | BEOGRAD, UTORAK 23 MAJ 1950 | LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO | PRIMERAK 3 DINARA

PEDESET I OSMI ROĐENDAN DRUGA TITA

VELIKI BRANILAC ISTINE

Rođendan velikog druga Tita za svakog našeg čoveka je ne samo dan radosti kojim se ispunjava naše srce, i kad svaki građanin ove zemlje oseća neodoljivu potrebu da pozdravi, da čestita, da najbolje poželi voljenom velikom čoveku, već, istovremeno, i trenutak kad se sve naše misli vezuju za njegova znamenita dela i živo sećaju svih njegovih novih pobeda. Veliki čovek svakom godinom svoga života obeležava svoj stvaralački put novim znamenitim rezultatima, od kojih je svaki za sebe, u veličini svog značaja, i uvek jedna nova pobeda. U 1950 godini naša osećanja i naše misli, živi i ushićeni na ovaj dan, ne mogu da se odvoje od onih istoriski značajnih ostvarenja koja ime druga Tita određeno osvetljuju baš u okviru ovog vremena. U ovome trenutku drug Tito, okružen svojim izvanrednim saradnicima u rukovodstvu Partije, obezbeđuje našoj zemlji i našim narodima veliku moralnu pobedu u mračnoj kampanji protiv nje i protiv progresa uopšte. Ogroman interes koji se u čitavom svetu sve više razvija kod svih čestitih i naprednih ljudi za veličanstvenu borbu koju naša zemlja vodi za odbranu svoje nacionalne nezavisnosti za izgrađivanje socijalizma u ispravnom, čistom, uzornom obliku, i iz koga interesa rastu i sve veće simpatije i za našu zemlju i za takvu njenu borbu, može se doista danas već gledati kao moralna pobeda u nečistoj zaveri protiv nje i protiv socijalizma. Ta pobeda u ovoj godini jeste onaj veliki trenutak koji rođendanu druga Tita daje osobeni značaj.

Ako bismo se zapitali, iz kojih uzroka se taj veliki pozitivni interes i te simpatije za našu zemlju i njenu borbu javljaju u svetu, i koja moralna snaga izražena u toj borbi tu triumfalno dejstvuje, odgovor bi bio toliko prost koliko i tačan, toliko siguran koliko i istoriski značajan: to je odbrana istine. To je odbrana istine na koju se najružnije napada, odbrana istine u svakome smislu i u svakome vidu u kome je ona danas povređena. To je, pre svega, odbrana istine u smislu razbijanja i poništavanja laži i kleveta o nama samima, o našoj borbi, o našem socijalizmu, o našoj stvarnosti uopšte. Preko te odbrane naše istine, ta borba dobija i viši smisao, jer je ona odbrana istinitoga socijalizma, istinitih primena velikih marksističkih principa u ostvarivanju socijalizma, istinitog puta koji socijalizam može da odvede triumfu u čitavome svetu.

I zato mi u ovoj godini, na rođendan našeg velikog druga, pozdravljamo njegovo ime kao pojam velikoga branioca istine. On je svojim visokim ljudskim i marksističkim kvalitetima mobilisao sve naše snage oko naše istine i za istinu uopšte. on je pred licem celoga sveta, naročito pred savest čitavog progresivnoga čovečanstva, istinu postavio u prvi plan svake borbe za progres i svake pobede u toj borbi. On danas i nas i sve poštene ljude uči da visoko poštujemo vrednost i snagu istine, koje se tek onda osete u punoj meri kad je istina opasno ugrožena. On svima nama danas predaje nauku o istini. Ta nauka nije laka. Ona znači, razume se, umeti videti istinu, umeti voleti istinu, umeti doživeti njenu lepotu. Ali ona istovremeno znači imati i snagu da se istina vidi u svoj svojoj potpunosti, da se sagleda sa svake strane, da se prizna istina i ono što je u njoj veličanstveno i lepo, i ono što može da bude i njeno manje lepo i manje pozitivno naličje. Tražiti istinu, ili bolje reći hteti napraviti istinu u nekom idealnom i idealisanom obliku, kao što je to drastično slučaj u Sovjetskom Savezu, hteti sebe i svoju stvarnost gledati samo kao sve savršeno, besprekorno, i, ljudski moguće, bez senke i bez krivine, u suštini znači izneveravati istinu, ne umeti se snalaziti u nauci istine.

Drug Tito svima nama i celom svetu daje grandiozan primer ljudske smelosti pred istinom, sigurnosti čoveka koji se ne plaši naličja stvari, jer ume da ih pobedi upravo time što ih vidi i jer zna da istina sama sobom ispravlja svoja sopstvena iskrivljenja i traži i nalazi uvek pravilan put. Za nas ostaje kao nezaboravan istoriski značajan predizborni govor druga Tita u Užicu, krajem prošle godine, koji je nama dosad najviši poznati primer smelosti velikoga čoveka pred istinom. Sa onakvim osećanjem odgovornosti narodnoga rukovodioca kad narodu govori istinu, što znači sa onolikom smelošću da se istina pogleda sa svake strane, istorija nije zapamtila da je jedan državnik govorio. Ali, govoreći tako, drug Tito je imao u sebi samome ono osećanje sigurnosti u našu istinu i u njenu vrednost koje mi svi nosimo u sebi, i pred kojom, pouzdanom i neoborivom, može da bude smeo. I ako bismo mi, danas hteli da okarakterišemo sebe i čitav naš život, s pozivom na veliki primer koji nam daje upravo govor druga Tita u Užicu, mogli bismo reći da se sva naša osećanja o nama i o našoj stvarnosti, u svome pouzdanju, oslanjaju na našu oko nas i u nama svima i u svakome trenutku sveprisutnu istinu. I zato smo mi pred tom našom istinom slobodni, i zato mi svi tako jednodušno stojimo uz svoju istinu, jer je doživljujemo ne kao veštački stimulirano ushićenje, već kao stvarnost koja oduševljava, ali i koja traži da se usavršuje, jer je u svojim postupcima tretiramo i sa oduševljenjem ali i sa pouzdanom smelošću da je popravljamo gde nije sasvim dobra.

Kad naš pisac danas, na rođendan druga Tita, hoće da kaže svoj pozdrav i svoju radost, on u ovome trenutku pre svega nalazi motive da tu radost obrazloži velikim činom odbrane istine koji drug Tito izvršuje. Bez istine nema umetnosti, nema poezije, nema lepote. A istina nije ni umetnički inspirativna, ni lepa, ni poetična kad je namolovana, kad je idealisana, kad je pretvorena u ikonu. I šta naš pisac i naš umetnik uopšte danas može da stvara u atmosferi istine, što istovremeno znači i u atmosferi slobode, ima doista za tu svoju izvanrednu stvaralačku privilegiju da zahvali velikome braniocu istine drugu Titu. Sa tim osećanjima sva naša umetnost danas pozdravlja druga Tita u želji da u borbi za istinu doživi, sa svima nama, i onu drugu, konkretnu, materijalnu pobedu, pobedu nad neprijateljima istine, pobedu iza koje nikakva laž, nikakav postupak iskrivljavanja i izneveravanja marksističkih principa ostvarivanja progresa neće više biti progresu na smetnji.

Milan BOGDANOVIĆ

Telegram Saveza književnika Jugoslavije DRUGU TITU

Maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu

Beograd

Savez književnika Jugoslavije upućuje Vam u ime svih pisaca naše zemlje srdačne želje i čestitke povodom Vašeg pedeset i osmog rođendana.

Borba za pobedu istine, borba za pobedu principa marksizma lenjinizma u odnosima između socijalističkih zemalja, borba za pobedu ravnopravnih odnosa između svih naroda i država u svetu, koju su poveli naši narodi, naša Komunistička partija na čelu s Vama voljeni druže Tito, inspiriše i pisce Jugoslavije na nova pregnuća, obavezuje ih za nove napore, kako bi u svojim delima umetnički odrazili smisao i lepotu naše stvarnosti i pružili svima našim radnim ljudima nove potsticaje u izgradnji socijalizma.

Generalni sekretar
Cedomir Minderović

Pretsednik
Ivo Andrić

I NIJE TO TEK ČESTITKA NIJEMA

1

Nadnesen nad kartom rodne zemlje
ko nad albumom ratnih slika,
ponovno živim protekle dane
...stanem nad slikom njegova lika.

I nije to tek čestitka nijema
kad gordost zemlje istovetim s njim
kad ljubav šikne kao raketa
kroz nemire, jeze — žilama svim.

2

U jednom trenutku se sagleda sve,
— zapeku stihovi, uznemire rime:
proći će dani ko vode rijeka,
al' ne će taj splavar, ni njegovo ime.

Zemlja moja junačka, lijepa,
ne steče još nikada takav stas.
Oni što dođu znat će ko i mi:
prolaze kiše, al' ne rđa čast.

3

Nadnesen nad cestama naših dana,
čuh šapat stiha: koliko vidika!...
Tko je taj čovjek to srce zna
...stanem nad slikom njegova lika.

I nije to tek čestitka nijema
kad istinu zemlje istovetim s njim,
kad radost šikne kao raketa
kroz nemire, ponos — žilama svim!

Milivoj SLAVIČEK

Pismo književnika rumunske nacionalne manjine u FNRJ književnicima Rumunije

Sa savetovanja koje je održano u Vršcu, književnici rumunske nacionalne manjine uputili su otvoreno pismo književnicima Rumunije u kome kažu između ostalog:

Pre pojave Rezolucije Informbiroa, književnici naše nacionalne manjine, cela naša manjina, kao i svi narodi nove Jugoslavije, čitali su sa interesovanjem i simpatijom časopise i književne listove iz NR Rumunije. Tada se u tim časopisima i listovima opevala i opisivala ne samo borba koju je vodio radni narod Rumunije, Sovjetskog Saveza i zemalja narodnih demokratija za ostvarenje boljeg i srećnijeg života, već su se u njima nalazile i čitave stranice o veličanstvenoj borbi koju vode naši narodi i nacionalne manjine za izgradnju socijalizma u našoj zemlji. Književnici Rumunije koji su posetili našu zemlju imali su prilike da se uvere na licu mesta kako se u Jugoslaviji izgrađuje socijalizam. O tome su oni svojevremeno i pisali.

Međutim, posle pojave Rezolucije Informbiroa, u časopisima i listovima NR Rumunije, umesto članaka i radova koji su trebali da upoznaju radni narod Rumunije sa stvarnom situacijom u našoj zemlji, — bratskoj zajednici slobodnih i ravnopravnih naroda — objavljeno je puno uvreda i kleveta. Ovoj kampanji su se pridružili i neki književnici iz NR Rumunije tipa Zaharije Stanku, koji nisu pomislili da će objavljivanjem neistina pokušati da liše čovečanstvo realne sadržine koju vodi radnička klasa protiv imperijalizma, da će uzaludno pokušati da izjalove nade ove klase, da joj porobe dušu i da joj ubiju veru u budućnost. Mi smatramo ovu akciju tih književnika pristalica agenata Informbiroa kao kontrarevolucionarnu i izdajničku, zbog toga što ona ugrožava ostvarenje ravnopravnosti i slobode naroda, što je vođena s ciljem da sakrije istinu, a time ona ugrožava i dostojanstvo čoveka.

Naši narodi nisu se ustručavali ni u prošlosti, a ni danas ne izbegavaju da napredni pisci celoga sveta upoznaju stvarnost u našoj zemlji. Mi znamo da su mnogi pisci koji su nas posetili i koji su saznali stvarnu situaciju u našoj zemlji odbili da uzmu učešća u ovoj kontrarevolucionarnoj hajci, jer su postali svesni da književnici koji su se angažovali u tome da napadaju naše državno i partisko rukovodstvo, da napadaju naše postignuće i rad naših naroda, nemaju nikakvog moralnog oslonca i da to čine pod pritiskom rukovodilaca Informbiroa.

Svesni smo da radni narod NR Rumunije ne može da primi ovu lažnu književnost. Mi znamo da je on uz nas, za istinu, i da ceni borbu naših naroda za uspostavljanje ravnopravnih odnosa među socijalističkim zemljama. Svesni smo da se naša borba ne vodi samo za sreću i dobro naših naroda, nego za dobro i sreću naroda zemalja narodnih demokratija, čija nas sadašnja sudbina zabrinjava.

Mi, književnici rumunske nacionalne manjine, svesni smo da živimo u zemlji koja nije tražila i ne traži od nas ništa što bi bilo neistinito, ništa što ne bi bilo u duhu velikih ideja revolucionarne solidarnosti, ništa što ne bi bilo u saglasnosti sa našim iskustvom i ubeđenjem. Živimo u zemlji koja svojim delima i svojom istrajnošću pokazuje iz dana u dan da socijalizam treba da donese ravnopravnost među velikim i malim narodima na osnovu komunističkog morala. Književnici rumunske nacionalne manjine iz Jugoslavije imaju punu slobodu i ponosni su što mogu da doprinesu svojim pisanim delima u borbi protiv onih koji pokušavaju sistematski da otvore put lišenja dostojanstva čoveka i čovečanstva. Oni osećaju da je ova zemlja, zemlja koju vole i pevaju u svojim stihovima veličanstvena dela ruku miliona radnika.

Sa našeg savetovanja, na kome smo izvršili analizu našeg literarnog rada za poslednje tri godine, izražavamo svoje ogorčenje književnicima iz NR Rumunije koji su se pridružili besprincipjelnoj hajci i koji svojim radovima gaze istinu. Mi ćemo biti i nadalje u našem književnom radu na liniji našeg partiskog i državnog rukovodstva, zbog toga što smo ubeđeni da uzimamo učešća u veličanstvenoj borbi, radi pobijanja jedne nečasne kampanje koja želi da čoveka načini stvorom koji bi bio potčinjen, rob i licemer.

Zahtevamo da se ovaj slobodni izraz naše volje objavi u rumunskoj štampi, kako bi do njega došli ne samo oni kojima je pismo namenjeno, već da istinu o socijalističkoj Jugoslaviji doznaju i širi narodni slojevi. U slučaju da informbiroovski rukovodioci intervenišu da se ova naša želja prikrije od rumunskog naroda to će biti samo jedan dokaz više njihovog iskrivljavanja činjenica i zavođenja u zabludu svesti ljudi.

U TITOVOJ RODNOJ KUĆI

Zagorski grozdovi, pesme, zanos leta.
Beli putevi, tiha, topla sela.
Domovino žita, vina, cveta,
da l me ikad takva radost srela.

On u bašti stoji u šinjelu...
Snažan ratnik, sin najžešće vatre,
i sluša žamor reka, glas na prelu
i neda da nas kandža mraka satre.

O, znam, u kući sada nije...
Nago se nad sto i neumorno radi,
no i bez njega sve tu njega krije
i put i brest i plodni vinogradi.

Baštenska vrata otvorena širom...
Još iz davnina takva su za gosta.
I teku dani, brzaju se virom...
Koliko davnog u tom domu osta.

I ručni žrvanj ko da tiho čujem.
I drvo puca na ognjištu starom.
Na prostoj klupi dragog doma snujem
ogrejan pesmom i dalekim žarom.

O davni dani u sobama ovim,
još uvek prosta stvar vas svuda krasi,
I moram srećan sve da vas ponovim,
jer mi se svaki od vas nečim glasi.

Marijo majko, kolevčica tiha,
(zagorska pesma čuje se iz kuta)
da l' si slutila, kada se zanjiha
dâ se to njiše sunce našeg puta.

Kolevko, ti si, znaj, najvećeg sina
među nama što se ikad dosad rodi
njihala u dane kad je domovina
žudno sanjala jutra u slobodi.

Kolevko, ti si zemlju odnjihala,
široku zemlju, brežje, more, polja
i sve nas što smo praunuci rala
i crnog žulja i visokog kolja.

Sanjaju njive. Ševe na drum sleću.
Decembar voćke tvrdom rukom steže.
Aj, kakav li je Kumrovec u cveću
kad april bljesne i podmladi vreže.

Na prostoj klupi dragog doma snujem
i vidim nije samo tu davnina,
tek tu kako strašne munje čujem
oluje što nam preti iz daljina.

Daljine nose buru, mrakom hoće,
slobodu našeg puta da zaveju,
al kod nas sunce traje, rađa voće
i na ljude se radilišta smeju.

I hteo bih drugu i domovini
još jednom odavde reč da damo,
da se nećemo dati nikad tmini
već da put sunca koračamo!

Slobodan MARKOVIĆ

Z. Džumhur: **Jablanica**

Književno veče u čast rođendana maršala Tita

U čast pedeset osmog rođendana maršala Tita Gradski odbor Saveza boraca za grad Skoplje organizovao je književno veče na kome su čitali svoja dela Mihailo Lalić, Dušan Matić, Radomir Konstantinović, Slavko Janevski, Aco Šopov, Blaže Koneski i Jovan Boškovski.

Rođendan Tita

Hrli graničar i traktorist mladi,
Rudar i omladinka vita,
I radnik što tvornicu gradi,
Da stisnu ruku svoga Tita!

Uz cestu bijelu djeca ih prate,
Jedan mališan drugoga pita:
— Kud trče, reci mi brate?
— Nose pozdrav za rođendan Tita!

Informbiro i breća mu mila,
Treba da znaju da nismo bez štita,
Laž, kleveta i nikakva sila
Srušit nas neće dok imamo Tita!

Zastava Istine što vijori s nama,
Nikada neće biti svita,
Nikada neće biti sama,
S njom slavimo rođendan Tita!

Miljenko MILANKOVIĆ

Kasni odjek jedne smrti u samoći

O. BIHALJI-MERIN

Pesnik Albert Erenštajn nedavno je umro, poluslep, u jednom sirotištu u Njujorku. Ne smrt, normalni refren svakog postojanja, već usamljenost te smrti izaziva tugu u meni. Usamljenost i tama, u koju je on, nekada toliko slavljen, utonuo u večeri svoga života. Ali ono što me možda lično najviše boli je njegovo poslednje pismo, koje preteći leži na mom pisaćem stolu, požutelo i za svagda ostalo bez odgovora. Zašto sam ćutao? Gorko satirična priroda njegovog bića, prodorno analizirajući, skoro raskidajući stil njegovog pisma nisu u meni mogli naići na odjek, u onim danima radosti i razmaha. Niko nije umeo u

O. Kokoška: **Albert Erenštajn**

svirepijem svetlu od Erenštajna bičevati nedela kolonijalnog imperijalizma. Ali pune tuge ' skoro zle su i njegove misli o deziluzirajućoj praksi jednog socijalizma, koji je bio nacionalno ograničen i kulturno pretstavljao put unazad. A iznad svega prezirao je onu birokratiju sile, koja je sputavala stvaralačke i slobodarske težnje socijalizma. Erenštajn, veliki poznavalac kineske istorije, gledao je u njoj ponavljanje ustojalog mandarinstva.

U tom svom pismu iz Njujorka, koje nosi datum 21 avgusta 1946 i u kome govori o sebi kao o »Tubuču«, stavljajući na svoje lice masku slavnog ekscentričnog junaka iz dela svoje mladosti, piše:

»Dakle, poznato vam je, Tubuč je bio uvek utopist, ekstremist, koji nije voleo Antona Bevina, jer se nije radovao ni pseudosocijalistima Zapada ni nacionalnim komunistima Istoka, i, kao Ahasveru, nije mu bilo lako reći ma kom naseljenom kutu zemlje: O-stani, tako si lep«. (Možda treba reći čitaocu, da se Erenštajn titra imenima i pojmovima, kao žongler loptama, kao što je slučaj ovde, gde ujedno stapa konservativca Idena i laburistu Bevina, jer mu izgledaju podjednako nevredni).

U tom pismu govori, da je i pored pakta Moskve i Berlina, očekivao Hitlerov napad na Sovjetski Savez, jer je brzo osvajanje Moskve i Lenjingrada spadalo u najvažnije tačke Hitlerovog programa »Ali su, možda, uprkos tom programu, Jugoslavija i Grčka, bacajući se na put ratnih kola Jagernauta, spasli Moskvu i Lenjingrad . . . «

Usamljenik, čovek koji živi u tuđini govori o sreći onih kojima je dano da stvaralački učestvuju u životu, mesto da kao on »kritikuju sa potsmehom«. Ali to naziva i teškim, jer je skopčano sa mnogo odgovornosti i jer na putevima socijalizma nije izlišno upozoravati na zle strane uskosti i birokratije: »Ksenofobija Istoka, koja skoro u svakom strancu vidi jedino sabotera i špijuna«, nanela je štete Sovjetskom Savezu. On je naziva »atomskom bombom zastarele GPU«.

Prve literarne radove objavio je Albert Erenštajn (rođen u godini 1886 u Beču) 1910 u časopisu »Faklja« (»Die Fackel«) koji je uređivao Karl Kraus, dušom mu srodan. Godinu dana kasnije, u dvadeset i petoj godini, napisao je poznatu pripovetku o sebi »Tubuč« koja je prevedena na mnoge jezike i koja je navestila i danas još reprezentativnu sliku preokreta nemačkog ekspresionizma ka unutarnjem duševnom pejsažu nesvesnog. U njegovim pesmama, objavljenim pod naslovom »Belo doba« (1914) i »Crveno doba« (1917), možda romore daleke asocijacije sa Remboom (Rimbaud). Možda su to i oni pesnici-filozofi stare Kine, koji su inspirisali Erenštajna, poznavaoca istočno-aziske kulture. Skoro dvadeset pet godina radio je pesnik na neobičnim i zvučnim prepevima kineske lirike Ši-Kinga, Pe-Lo-Tiena Li-Tai-Pea i drugih, od kojih je samo jedan deo objavljen. Njegova proza naročite vrste, uzbudljivi svet, pun posmatranja, doživljavan u unutarnjim kategorijama duše, koji on opisuje, potseća možda na Franca Kafku, čije je delo sada u Francuskoj i na Zapadu doživelo opšte vaskrsenje, dok je Erenštajn (osim kod svoje generacije) skoro zaboravljen. Leži li to u fantastici slike snova, u gorčini njegovog ispovedanja, koji često izgledaju kao da su na granici cinizma?

1919 izašao je njegov »Izveštaj iz ludnice«. Tim imenom je nazvao zemaljsku kuglu. 1925 i 1926 izašle su zbirke njegove proze »Vitezovi smrti« i »Ljudi i majmuni«. Isto tako i nešto samovoljna obrada i prevod tekstova bratski mu srodnog Lukiana iz Samošate »Razgovori hetera« i »Čarobni magarac«.

1927 pojavio se njegov roman »Jahači i vojnici«. Poslednja njegova knjiga, koliko mi je poznato, jest obrada kineskog materijala za roman »Šui Hu Čuan«, koji opisuje život i borbe kineskih ustanika i koji je izašao 1937 u izdavačkom preduzeću »Nolit« u Beogradu u prevodu Jovana Popovića. Predgovor za taj roman napisao je Erenštajn 1936 na Plitvičkim Jezerima.

Možda je njegovo najdublje delo knjiga pesama »Moja pesma«, koja obuhvata 350 strana i u kojoj su sadržani ciklusi »Čovek više« i »Ubijenoj braći«, napisani za vreme Prvog svetskog rata. Njegove vizije često su groteskne, često rapsodične, pune mračne fantastike, ali u njegovim pesmama živi i ona najnežnija lirika, koja pripada samo osetljivom uhu pravog pesništva.

Presuda smrti je neoboriva. Uzaman kuca savest. Možda bi ljudima trebalo reći nešto dobro, pre no što umru!

Albertu Erenštajnu, svakako, nismo poklonili dovoljno pažnje. U godinama dodira i prijateljstva s njim, i ja sam živeo u emigraciji u Švajcarskoj i morao sam naprezati svekoliku energiju da bih radio nešto korisno i svom životu dao smisao. Teško smo mogli podnositi njegovu potištenost i skepsu.

Pa ipak, vrlo prijateljski me je primo u maloj kući na Lago Maćore. To je bilo u godini kada sam skicirao prva poglavlja moje knjige o letu čoveka.

Neću zaboraviti kako smo se u prostranom autobusu vozili putem kraj obale i kako su kola stala pred Kaza Pietra. Uspeli smo se zeleno obraslim stepenicama u kućicu, koja nas je čekala, nešto podivljala i bez gostiju, nešto zanemarena, no ipak jako prisna, kao da sam godinama u njoj živeo.

To je bilo mesto na kome se moglo odahnuti, postaja mira u jednom mračnom vremenu. I Albert Erenštajn mu je tu postaju dao.

Gde sam ga prvi put video, ne znam više. Tada se relativno još dobro držao, ma da stalno nešto zabrinut za svoje zdravlje. Nekadanja slava i grabljenje izdavača za njegove knjige već su pripadali prošlosti. Vreme je bilo prešlo preko toga.

Kada sada mislim unazad, gledam ga kako sam ga poslednji put video, kada se vratio sa jednog putovanja i trebao otsesti kod naših prijatelja. (Oni su se ljutili, jer je negde ostavio pribor za brijanje ili kupatilo napunio svojim stvarima).

To je bilo svakako još u danima pre zaposedanja Beča i Praga. Izašao sam na železničku stanicu, lepu, čistu, negovanu železničku stanicu u Cirihu, na kojoj peroni nisu zatvoreni i u kojoj nema peronskih karata. Hteo sam dočekati Alberta Erenštajna. Tada je došao, ostareli Ahasver, nesigurnim koracima, u putničkom pledu, sa staromodnim savijenim kišobranom u jednoj i kovčegom u drugoj ruci. Star čovek. Usamljen, izgubljen, bolešljiv i beznadan. A ipak mu je srce bilo mlado. Voleo je sve svoje prijatelje, ma otkuda bili, divio se mladim ženama, blagoj Kid i mladoj pesnikinji Maril. Voleo ih je kao skupocene slike naslikane na svili i kao lepe pesme.

Često je unazad mislio, na sjajno doba svog života, kada je Elizabeta Bergner, velika glumica, bila njegova žena.

Još na jedan susret mislim: to je bilo kada se Sovjetski Savez približavao fašističkoj Nemačkoj. Bili smo potišteni i duboko uznemireni. Stanovali smo tada kod prijatelja u Cirihu i u njihovoj maloj kuhinji rekao nam je gorko: »Šta ćete, Staljin je pristupio Antikominterni«.

Misleći na njega, sećam se mnogih njegovih pokušaja da pomogne prijateljima iz Beča, književnicima, lekarima, i ostalim. Mahom je bio na putu, radi obezbeđivanja pasoša ili dozvola za boravak u Sjedinjenim Državama. Posećivao je nekadašnje prijatelje, diplomate, političare, i tražio za prijatelje ono što im je bilo potrebno da prebrode užasna vremena.

Trudio se i da nađe izdavače za njihove knjige. Ne zato što je smatrao da su naročito talentovani, već što je verovao da će time omogućiti opstanak svojim štićenicima. Ali on sam nije mogao ništa ili skoro ništa više objaviti. Zbog svog oštrog pera nije više odgovarao tom vremenu. Naročito ne u Švajcarskoj, u kojoj se još jedino kroz cveće govorilo, da se ne bi izazvala ni jedna od snažnih, brutalnih susednih država.

Voleo je paradokse, igre reči. Njegovi prevodi bili su toliko osobeni, lični, da se nije znalo kada govori Lukian, antički skeptik, a kada Albert Erenštajn, moderni.

U našem sećanju ostaće gorko izbrazdani, duboko ljudski njegov portret koji je Kokoška izradio, a u našim srcima žalost za tim nepodmitljivim, čestitim čovekom, koga smo ostavili da umre usamljen, onda, kada mu je blizina prijatelja bila neophodna.

Naši umetnici na konkursu u Belgiji

»Echo des travailleurs«, radničko muzičko udruženje u Verviersu u Belgiji priredilo je od 16 aprila do 21 maja svoj deveti međunarodni muzički konkurs. Na tom konkursu učestvovali su i naši mladi umetnici i svi su nagrađeni.

Nada Putar, član opere iz Zagreba deli sa finskom umetnicom Marijom Heidi prvu nagradu za alt; Valerija Hebalova, članica beogradske opere dobila je I nagradu za sopran; za bas prvu nagradu dele Čangalović Miroslav, član opere iz Beograda i Neralić Tomislav, član opere iz Zagreba. Prvu nagradu za tenore dele Ratimir Delorko, član zagrebačke opere, Rudolf Frncl član opere iz Ljubljane i Rietveld Jan iz Amsterdama. Marijanu Lipuščeku, članu ljubljanske opere žiri je dodelio aklamacijom posebnu prvu nagradu. Drugu nagradu dobio je Jeronim Žunec iz Zagreba. Vladimir Ruždak član opere iz Zagreba dobio je prvu nagradu za bariton.

Belgiska štampa piše opširno o toku konkursa i izražava se najpohvalnije o mladim jugoslovenskim pevačima. Tako list »Le Courier du Soir« od 8 maja piše: »U kategorijama »basa« i »tenora« jugosloveni su veliki pobednici i daju takmičenju do sada nepoznatu vrednost«. List »Jour« od 8 maja piše: »Ono što želimo naročito istaći, to je savršena pevačka umetnost jugoslovenskih takmičara« . . . List se dalje izražava vrlo pohvalno o svakom našem umetniku. »Le Travail« i »La Mense« daju takođe našim mladim umetnicima neobično pohvalne ocene.

Z. Džumhur: **Kurir na hidrogradnji**

VARIJACIJA NA TEMU „SIRANO DE BERŽERAK"

Radoslav RATKOVIĆ

Rostanovom »Siranu de Beržerak« žele često nametnuti karakter vesele i zanimljive igre, koja zbog živosti radnje, dobro konstruisanih zapleta, duhovitost dijaloga i sličnih osobina, ostavlja prijatan utisak na gledaoce i može im privući pažnju, prekratiti vreme i zabaviti ih. Tako se »Sirano de Beržerak« kvalifikuje kao delo zabavljačko, duhovito ali površno, koje nema nekih većih književnih kvaliteta. U tom smislu se ocenjuje »Sirano« u građanskoj kritici (na primer u istorijama francuske književnosti Abria, Odika, Kruzea i Albera Tibodea). U tom smislu »Sirana« ocenjuje i sovjetska kritika. U enciklopediskom zborniku o Francuskoj (izdanje Drž. naučnog instituta, Moskva 1948) K. N. Deržavin i A. G. Movšenson pišu o Rostanu i njegovom delu: »Poslednji blesak zakasneloga romantizma koji je na kratko vreme ponovo ušao u modu, pretstavlja stvaranje Edmonda Rostana, autora »Sirana de Beržeraka«, »Orlića« i »Šanteklera«. Ipak romantičarski patos Igoa ovde se izrodio. Nužan je bio talenat takvog slavnog komičara kao što je Benua Konstantin Koklen u roli Sirana . . . da bi zaneo gledaoca retorikom i sentimentalnim monolozima Rostanovog komada«.

Da li je ova ocena opravdana? Gorki, na primer, drukčije je mislio. Završavajući svoj napis o »Siranu«, pošto je dao izraza svom jakom oduševljenju za herojsku, umnu i progresivnu Siranovu ličnost, pošto je naveo i nadahnuto prokomentarisao stihove kroz koje se te crte herojstva, pameti i naprednosti vide, — napisao je: »Komad Rostanov uzbuđuje krv kao šampanjac, život se u njemu iskri kao vino i opija žudnjom za životom«.

Pa ko je onda u pravu — savremeni sovjetski pisci koji kažu da je Rostanov »Sirano« mrtva, prazna, bezživotna stvar za čije je oživljavanje bio potreban talenat Koklenov, ili Gorki?

Nije teško shvatiti zašto su građanski kritičari u oceni »Sirana« insistirali na zabavnosti, duhovitosti, bleštavosti, virtuoznosti itd. U tome ima puno smisla. Kao što je siromašni plemić iz Bearna Herkul Sirano de Beržerak, taj kavgadžija, satirični pisac, drug Molijerov i učenik materijalističkog filozofa Gasendija, bio živa negacija feudalizma, srednjevekovnog mračnjaštva i nakaznosti apsolutizma, tako je i poetsko uobličenje tog lika u Rostanovom komadu negacija ne samo feudalizma, nego i građanskog društva koje je od feudalizma nasledilo mnogo čega mračnog pa ga čak i dalje razvilo. Iako se bitno razlikuju, feudalizam i kapitalizam imaju i zajedničkih crta, pošto su obe klasne eksploatatorske formacije. Svim klasnim formacijama svojstveno je, naprimer, nasilje. Državna organizacija koja postoji u vreme kad Rostan piše »Sirana« je ona kojoj su temelji položeni i koja je već stigla da ispolji mnoge svoje karakterističke osobine u vreme kada je živeo siromašni plemić Sirano, model Rostanovog junaka. Marks je u »18-tom brimeru« pisao o toj staroj državi: »Ta izvršna vlast, sa svojom ogromnom birokratskom i vojnom organizacijom, sa svojom složenom i veštačkom državnom mašinom, s tom čitavom vojskom činovnika od pola miliona ljudi pored armije još od pola miliona, taj strašni parazit koji obavija kao mrežom čitavo telo francuskog društva i zapušava sve njegove pore, nastao je u oba apsolutne monarhije, kada se raspadao feudalizam, čije je raspadanje on ubrzao«.

Ako se na umetnički način slikaju sve negativnosti, sva mnogostruka unakazivanja koja »strašni parazit koji obavija kao mrežom čitavo telo francuskog društva i zapušava sve njegove pore« ostavlja na ljudske mozgove i karaktere još u vreme svojih prvih koraka, zar to nije ne samo istinito odražavanje nekih bitnih crta toga vremena i njegov kritika, nego zvuči kao oštra kritika i u vreme kada se komad piše a kritikovane pojave nisu iščezle i tako će zvučati dogod te pojave budu postojale. Neka autor i nije imao takvu nameru — to stvar ne menja; njegova stvaralačka snaga izvukla ga je dalje nego što bi možda on sam i hteo da stigne.

Prema tome, ako se u »Siranu« dokostiju razobličavaju iznakažujuće reperkusije feudalističkog apsolutizma i birokratije na ljudske karaktere, ako se izvrgavaju ruglu i potsmehu puzavost, udvorištvo, beskičmenjaštvo, kukavičluk, podlost, glupost (koje birokratija rađa »svakog časa, svakog dana i u masovnim razmjerama«) i suprotstavlja im se svetla, herojska ličnost negatora svega toga, onda je jasno da se to ne odnosi samo na prvu polovinu XVII veka nego i da tuče birokratski sistem dokle god ga bude bilo. Buržoazija nemože bez birokratije kao što ne može bez iznakaživanja ljudi, ali, isto tako, ne može a da se ne brani od napada na svoje osnovne stubove. Zbog toga je razumljivo da ljudi koji stoje na buržoaskim klasnim pozicijama zataškavaju kritičku (glavnu) stranu »Sirana« i insistiraju na nekim formalnim i nebitnim momentima.

U ovakvoj situaciji zadatak je kritičara-marksiste da se suprotstavi manevrima buržoaskih mistifikatora, da ih razobliči, ukaže na klasnu podlogu ovakvih krivotvorenja i nasuprot njima prikaže Rostanov komad u pravom svetlu i značenju. Sovjetski kritičar, vidimo međutim, ne ide ovim putem. On pruža ruku buržoaskom kritičaru — umesto da ga negira, on negira pravi značaj Rostanovog komada.

Otkuda takav stav? Svakako da tu igra ulogu antimarksističko negiranje kulturnih vrednosti i stvaralaštva drugih naroda, koje je naročito u hajci protiv kosmopolitizma dobilo čudovišne forme i razmere. Ali ima tu jedan drugi, neposredniji uzrok. Ima jedan društveni osnov koji uslovljava istu poziciju buržoaskog i sovjetskog kritičara po pitanju »Sirana«. To je — od naroda odvojena i nad narod podignuta birokratija. A birokratija, kao i svuda i uvek, rađa dogmatizam, bornirane mozgove i licemere i možemo li mi od kulturnog činovnika Sovjetske države tražiti da priznaje i otkriva pravo značenje komada koji upravo njega, njegove kolege i obogotvorene pretpostavljene bije pravo u čelo! Nije teško shvatiti da kod prignječenog, izopačenog i onečovečenog gosudarstvenog kulturnog činovnika, potomka Akakija Akakijevića, ne može biti razumevanja oduševljenja za ovu patetičnu himnu uspravnom čoveku koja se zove »Sirano de Beržerak«!

Ono što Sirano podvrgava potsmehu: kukavičluk, udvorištvo, laž, licemerje, osustvo samostalnog stava i savesti — to su upravo svojstva koja su danas u SSSR-u karakteristična za eminentne kulturne radnike.

Ono što Sirano kroz svoj stav i svoje reči glorifikuje: istinoljubivost, kritičnost, principijelnost i uspravljenost — to su svojstva koja sada upravo nedostaju sovjetskim kulturnim radnicima i koja su tamo, u sadašnjim uslovima, nepoželjna i opasna.

Lakeju sovjetske birokratije mora da se neprekidno čini da se Gaskonjac upravo njemu obraća:

»Lepo, do čega ti stalo?
Da kraj zaštitnika, ko bršljan po kori,
Ližući je, sebi čvrst oslon da stvori,
Penjem se lukavstvom, ne snagom?
Da budem lakrdijaš gnusni,
Pa da čekam gde na ministrovoj usni
Osmejak se rađa? Da sam sebe sputam?
Ne, hvala! Da žabu svakog jutra gutam?
Prijava kolena, odran trbuh nosim
I, kršeći leđa tudu milost prosim?
— — — — — — — —
Škrabala talentom nazivam?
Kakvim šupljim listom terorisan bivam,
Pa da stalno mučim i tu muku šturu:
O, da I sam u volji francuskom merkuru?«

Beržerak govori to na sceni, doduše, Le Breu, ali lakej oseća kao da iza svakog stava koji Beržerak iskaže stoji podtekst: De te fabula narratur!

Ovo objašnjenje razloga potcenjivanja vrednosti »Sirana«, odnosno prebacivanja te vrednosti u sferu formalnih, versifikatorskih i scenskih kvaliteta, poricanje delu dubine — može da se završi. Ako bi trebalo dati kratak zaključak, moglo bi se reći: građanskom kritičaru onemogućila je pravilnu ocenu buržoaski klasna ograničenost, sovjetskom kritičaru birokratska partijnost. I jedna i druga su u neskladu sa objektivnošću.

U Rostanovom komadu data je plastično jedna izvanredna ličnost i sa ne manje dara društvena atmosfera u kojoj ta ličnost živi, prema kojoj se određuje i u kojoj dela. Imamo tu zaista »tipične karaktere u tipičnim okolnostima«. Kroz komad se nizom vr'o karakterističnih detalja daje jasna slika sredine i vremena, klasnih odnosa, međusobnih odnosa ljudi, ustanova ,naravi, karaktera, ponašanja, kulture. Samo »kritičar« koji ne shvata razlike između istoriske studije i umetničkog dela mogao bi staviti primedbu da bi bilo još koječega potrebno da bi slika sredine bila potpuna. U takvoj sredini, u takvim »tipičnim okolnostima«, izgrađen je celovito i dosledno lik »Siranov« koji se iz te sredine izdvaja i nadvisuje je, koji ovaploćuje u sebi pozitivne snage koje ta sredina u sebi sadrži, tj. one snage koje se prema njoj kritički odnose i koje su njeni negatori. Za celovito uobličenje Siranovog klasno-ideološkog profila ima u Rostanovom komadu dovoljno odredbi. Iako po porekl pripada plemstvu (nižem plemstvu, plemstvu sa sela), Sirano stoji na liniji antifeudalnih snaga i njih ideološki izražava. Oštra reč, potsmeh i prezir prema plemićima i apsolutističkim velikodostojnicima stalno se čuje iz njegovih usta. Njegov odnos prema dvoru i dvorjanima veoma je jetko dat u petom činu, u takozvanim »Siranovim novinama«.

»Subota, devetnaestoga:
Kralj je osam puta grožđan pekmez jeo,
Te groznicu dobi. Taj nasrtaj smeo
Lansetom je kažnjen za uvredu kralja.
Sad puls mu uzvišen kuca kako valja!
U nedelju je kod kraljice na balu
Sest stotina sveća blistalo kroz salu!
Jovan Austriski potučen je slavno.
Četiri veštice obesiše javno.
A gospoda d' Atis mora da klistira
Svoje pseto . . .
Ponedeljak . . . ništa! Samo vest je ova:
Ligdamira ima ljubavnika nova!«

Sirano je nereligiozan. Dalje, on znanjem nadvisuje svoju okolinu i u toku je razvitka filozofske i naučne misli. On poznaje i prihvata shvatanja Kopernika i Galileja, kojima su zadati odlučujući udarci feudalnom pogledu na svet.

Ako se pored ovih momenata, koji ocrtavaju određeni klasno-ideološki profil Sirana, nalaze drugi momenti koji ocrtavaju njegov intimni psihički život i vezu ovoga sa njegovim spoljnim izgledom, onda to ne treba da neuki pisci koriste pa da akonto toga pripisuju »Siranu« površnost, nego na tom komadu treba da se uče kako književno ostvaren lik ne može biti određen samo s jedne strane (na pr. ideološki), jer takav čovek u stvarnosti ne postoji, već čovek kao jedinstvo mnogih svojstava (klasnih, idejnih, psihičkih, fizičkih itd.). Književnik koji bi prj slikanju ljudi imao u vidu samo njihove ideje teško da se može nazvati književnikom; realističkim književnikom ni u kom slučaju. Istorija književnosti, koja je puna ovakvih pokušaja, može o tome da pruži mnogo poučnih primera. Takva književna dela, tendenciozna u raznim smerovima, sa papirnatim ličnostima, čine talog u književnostima svih naroda i svih epoha.

Karakter Sirana, njegove psihičke osobine — njegova ličnost, njegova osetljivost, njegova iskrenost — upotpunjuju vrednost njegove progresivne orijentiranosti i čine sa njom srećan sklad. Besumnje je Sirano jedno od otelotvorenja takozvanog pozitivnog tipa u književnosti, koga tako uporno traže sa fenjerom neki književnici i kritičari. Nema apsolutno pozitivne ličnosti u životu, pa prema tome ne može je biti ni u književnosti — ta pozitivnost je samo relativna, istoriski ograničena i istoriski uslovljena.

Rostanov junak završava potpuno logično: silnici obračunavaju najzad s njim. Doista, kako je mogao drukčije da prođe čovek koji ne može da pravi nikakve kompromise sa društvenim sistemom koji se još nije iživeo, koji je put protivurečja ali još stabilan? Kako je mogao drukčije da prođe u tom zaostalom društvu čovek koji je sav bio prožet zahtevima budućnosti, često zahtevima budućnosti vremenski jako udaljene od vremena u koje je postavljen?

Ali polovinom XVII veka sudbina Sirana mogla je da bude samo onakva kakva je data u petom činu Rostanove tragedije. Sirano gine: oni koje je on tako dugo uznemiravao mačem, rečju i perom, najzad ga likvidiraju. Ali smrt beroja, beskompromisnog borca protiv snaga mraka — genijalno data u Rostanovom komadu — plodonosna je i puna značenja. Taj poslednji plamen života sastavljenog od sagorevanja, jarko obasjava svu bedu starog i neodoljivo zagrejava borce za novo.

ŠESTA GODIŠNJICA UDB-E

Za prijetnje, prijetnju!

I

Gdje je brzi lijet
bez zamaha krila.
Zar mladost ne poznaš
po kucaju bilâ.
Zamah treba cijenit
po krijesu ognjila.
Partija je moja,
za prijetnje, prijetnju —
— pesnicu izlila.
Za udar je snaga,
snagu daje sila.
Skovati je mogo,
Samo narod ovaj,
Samo ta Partija.

Tu je straža naša,
tu su oči moje.
Tu ognjene zvijezde,
što plamenju žare.
Tu busija tvrda.
Konaci su nijemi,
i noći zaklane.
Tu mišice vaše,
štitovi i brane.

Tu meteriz tvrdi,
štit o kog se lome
talasi prijetnji
i paklenj snovi,
kovanj u mržnji
i mraku ognjice.
Od grudi, od srca.
Srca su oštrice.

Vi, stražari budni.
Stražari su oči!
Sijev! oko nazire,
šiljboke iz mraka.
i kandže iz tmice,
njihove prijetnje,
barut i oštrice.

Oko vam je budno,
korak kao šum.
Nečujni! Na straži!
poput lake sjene.
Vas ne vide oni,
a vidjeće onda.
kad im zgasnu zjene.

Vaše ruke, udar!
čelik u pesnici.
Za kog su sazdane ?
Za njih za udarce,
a za nas su druže,
neprobojni štiti
i čelične brane.

U pesnici, oganj!
U njoj snaga groma.
Čak od prijetnje gole,
»radoznalac« trne,
Ako želi udar!
Nek proba! nasrne!

U pobjede druže,
i u bitke nove,
djela nose hvalu
za te trudne noći,
neusnute snove,
jer mišice vaše
kidati su znale,
te plodove mraka,
lance i okove.

Hiljade mišica,
daju moć pesnici.
Hiljade očiju,
i jasan je vidik.
Sve niti u jednu!
Svu svjetlost za vid!
Neka prijete oni!
i ja branu imam,
i štit neprobojni.
Za prijetnje, prijetnju!
Za mrak, bistro oko!
I ko će me smesti,
da zastavu Tita,
vijem i uznosim,
do sunca, visoko,

Gdje je brzi lijet
bez zamaha krila.
Zar mladost ne poznaš
po kucaju bila.
Zamah treba cijenit,
po krijesu ognjila,
Partija je moja,
za prijetnje. prijetnju
pesnicu izlila.
Za udar je snaga,
snagu daje sila.
Skov ti je mogo,
Samo narod ovaj,
Samo ta Partija.

(odlomak)

Dušan ĆETKOVIĆ

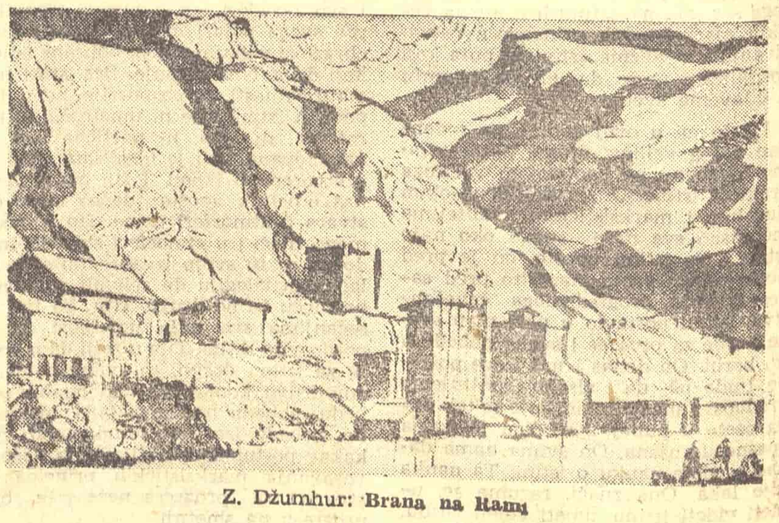

Z. Džumhur: **Brana na Rami**

JOŠ JEDNOM O FILMU „BARBA ŽVANE"

Povodom Afrićevog odgovora na kritiku filma objavljenu u „Narodnoj armiji"

U »Književnim novinama« od 7 marta izašao je članak Vjekoslava Afrića pod naslovom »Neke primjedbe na neke primjedbe« kao odgovor na našu kritiku filma »Barba Žvane« objavljenu u »Narodnoj armiji« od 10 januara. Kako se čitaoci »Književnih novina« nisu mogli upoznati sa našom kritikom, koju je Afrić na svoj način shvatio i interpretirao, mi ćemo se ponovo zadržati na nekim slabostima samog filma, s jedne ,i na Afrićevom odgovoru, s druge strane.

Osnovni cilj naših ranijih primjedaba bio je da ukažemo na neke idejne slabosti filma, koje su došle do izražaja u interpretaciji opšte atmosfere narodnooslobodilačkog rata kao društveno-političke sredine, mjesta i vremena u kome živi i u kome se bori glavni junak filma. Suština naše kritike nije bila uperena na osnovnu zamisao filma: da se umjetnički obrade i dodu na platnu život i doživljaji jednog starca-pozadinca u Narodnoj revoluciji — iako bi se i o njima dalo diskutovati — nego na obradu okoline i događaja u kojima se odvija borba i život glavnog junaka, na način kako scenarist i režiser »razrađuje« i »vodi« glavno lice filma, kako harmoniziraju glavno lice i okolina i kakvu umjetničku djelatnost i jedinstvo sačinjavaju. Da se razumijemo i ne sporimo. Mi, i bez Afrićevih objašnjenja ,znamo, da se umjetnička može dati Barba Žvane a da, pri tome, film ne mora nikako da sadrži istorisku faktografiju i da u istoriskom ili naučnom smislu bude dokumenat narodnooslobodilačke borbe u Istri. Ali, ako Afrić sam trpa u film određene ličnosti i istoriske događaje — onda mi ne pravimo nikakav grijeh kad mu primjetimo da iskrivljavanje tih ličnosti i tih događaja samo može da šteti umjetničkoj obradi glavnog lica. U tome je bio smisao naših primjedaba. Istina je da smo ih mi malo uopšteno i nedovoljno precizno formulisali, kritikujući samo tu stranu filma, ali, mislimo, da one ni u kom slučaju nisu takve da ih je trebalo dočekati na nož, kao što je to uradio Afrić.

Afrić, doduše, u svom članku piše i ovo „ ... moje gledanje na taj film možda je kritički mnogo strože, samo što moje kritičko gledanje ne ide ni u kojem slučaju ovim pravcem, na koji su mi htjeli ukazati drugovi...«, ali ni riječi ne govori o tome kakvo je i u čemu se sastoji to njegovo »kritičko gledanje«. Umjesto toga, mi vidimo jednu upornu odbranu pojedinih mjesta u filmu koja se, zaista, teško mogu braniti, a tamo gdje mu ni to nije pošlo za rukom, našu kritiku je jednostavno proglasio za sitničarenje, dogmatiziranje i šablon. Uporedo s tim, Afrić nam je onako, sa visine, održao lekciju o tome šta je umjetnički a šta dokumentarni film, protumačio nam šta ustvari znači riječ „proždrljiv« i drugi slični termini. I da bi stvar bila kompletna, on nam je, na popriličnom prostoru, objasnio pojam strategije i taktike, posebno strategije i taktike naše Narodnooslobodilačke vojske. Mi zadržavamo sebi pravo da ne uzmemo sasvim ozbiljno ova Afrićeva »tumačenja« i »objašnjenja« i da ne diskutujemo o njima, jer će sami čitaoci »Književnih novina« o tome vrlo lako donijeti sud i zaključak. (Ipak, ako se pažljivo prouče i film i Afrićeva »objašnjenja« taktike Narodnooslobodilačke vojske, lako će se otkriti njihova srodnost, jedinstvo, i uočiti kako je scenarist sa pogrešnim shvatanjem suštine ratovanja NOV i partizanskih odreda učinio režiseru rđavu uslugu. A kako je Afrić i jedno i drugo, to i ova činjenica, sama po sebi, objašnjava porijeklo pogleda, umjetničke realizacije i tipizacije lica i događaja iz Oslobodilačke borbe u filmu »Barba Žvane«).

U pismu Margareti Harknes (početkom aprila 1888), Engels je, dajući kritiku na njenu pripovijetku »Gradska djevojka«, pisao: »Realizam, po mom mišljenju osim tačnosti detalja, pretpostavlja vjerno davanje tipičnih karaktera **u tipičnim uslovima**. Vaši karakteri su doduše tipični u okvirima u kojima ih opisujete; ali nisu **u istoj mjeri tipične i okolnosti koje ih okružuju i navode na djelanje«[1]**. Kurziv naš)

Mi smo se, upravo, u našim primjedbama na film »Barba Žvane« ograničili na to da utvrdimo koliko su u filmu dati tipični uslovi u kojima djeluju, žive i bore se junaci filma, konkretno koliko su okolnosti u kojima djeluju nosioci dramske radnje karakteristične i tipične za naš Oslobodilački rat. I mi smo, pritom, na nekoliko primjera ustanovili da su te okolnosti koje »navode na djelovanje« junake filma često proizvoljno date, iskonstruisane, bez veze sa stvarnošću i određenom društveno-istoriskom situacijom. I, upravo, mislimo da je osnovna slabost filma što se nije vodilo računa o tome, što su elementi Oslobodilačkog rata u filmu krivo, a ponekad i pogrešno, odraženi, što je često kada je došla u dodir sa tim elementima režija filma skrenula sa puta umjetnički istinitog odražavanja stvarnosti. A sve se to ozbiljno odrazilo i na same likove, pa i na uvjerljivost same radnje.

Afrić u svom članku konstatuje: »Umjetničkom filmu nije svrha da do u tančine prikazuje dokumente realne ili naučne istine, već on uzima realnu ili naučnu istinu u široj obuhvatnosti kao podlogu i gradju da bi od njih stvorio novu umjetničku istinu«. Protiv ovakvog shvatanja niko od nas ničim nije ustao, niti mu se suprotstavio. Naprotiv ,naše primjedbe su ustvari pokušaj da se na nekim detaljima filma ustanovi koliko je realna istina, koja služi kao podloga i građa za umjetničku istinu, zaista pretstavljala tu podlogu i građu. Ako je ta analiza u ponečem ispala nepovoljna za scenario i režiju filma »Barba Žvane«, onda ima najmanje razloga da se za to krive kritičari a sama kritika oglasi dogmom i šablonom. Kao što ćemo vidjeti, u nekim, ne baš nebitnim detaljima filma Afrić se nije dosljedno pridržavao ove postavke iz svog članka, čiju pravilnost inače nije potrebno naročito ni naglašavati.

Bilo bi potpuno neopravdano zahtijevati od filma »Barba Žvane« da »do u tančine prikazuje dokumente realne ili naučne istine« o Barba Žvanu i o onim elementima stvarnosti našeg Oslobodilačkog rata koji okružuju glavnog junaka, konkretno, o partizanskom odredu u Istri, o Italijanima — pripadnicima NOV, itd., ali je potpuno opravdano tražiti da film uzme »realnu ili naučnu istinu u široj obuhvatnosti kao podlogu i građu da bi od njih stvorio novu umjetničku istinu«. Međutim, da li je ta postavka dosljedno sprovedena u filmu i da li uzeti »realnu ili naučnu istinu... kao podlogu i građu...« znači istovremeno i zanemariti tu istinu, ne uzeti je u njenim bitnim komponentama, proizvoljno stvarati nešto što nema veze sa tom istinom. Eto tu, po našem mišljenju, leži odgovor na pitanje u kojoj je mjeri film »Barba Žvane« umjetnički istinito odrazio ili nije odrazio (u drugom ili trećem planu, kao okvir radnje) narodnooslobodilačku borbu u Istri.

Počnimio sa partizanskim odredom. U filmu vidimo da odred u šumi miruje bez ikakvih borbenih dejstava — čeka na naređenje za akciju. Ponestalo mu je hrane i gladuje očekujući da će mu je iz Istre poslati. »Šta ćemo, hrane nema, a moramo mirovati, valjda će nam poslati iz Istre...«, kaže u razgovoru komandant odreda komesaru. Jasno je da zadatak filma nije bio da prikaže život, rad i borbu partizanskog odreda u cjelini, niti se to od režije, s obzirom na sadržinu filma, moglo zahtijevati. Ona je, prema zamisli scenarija i vlastitom nahođenju, mogla taj život i borbu da prikaže opširnije ili manje opširno saglasno fabuli i osnovnoj ideji filma, ističući one elemente koji utiču na razvoj dramske radnje, na formiranje likova. A da li to istovremeno znači da i borbu, i život, i rad — čitav karakter — partizanskog odreda treba tako i u tolikoj mjeri podrediti dramskoj radnji filma da oni prestanu biti tipični za naš Oslobodilački rat, da se potpuno izvitoperi i unakazi karakter partizanskog odreda? Zašto je partizanski odred u filmu »Barba Žvane« mogao biti osuđen na neaktivnost, na »čekanje« naređenja? Koja je to realna istina služila scenariju i režiji filma kao osnova umjetničke istine o partizanskom odredu? Nju bi, zaista, nemoguće bilo pronaći ni pod mikroskopom.

I, najzad, pitamo mi Afrića kad on već kaže »da je pitanje ličnosti i karaktera starog frontovca Barba Žvana glavna i jedina tema tog filma«, otkud njemu na završetku filma tako iznenada i tenkovi, i Armija, i Trst itd., i po kakvoj, onda, logici to pretstavlja jedino pravilnu umjetničku obradu lika glavnog junaka? Istina, poslije prvih prikazivanja filma, iz ovog klišea ponešto je odbačeno, ali je odbačena samo jedna činjenica, i to ona koja frapantno udara u oči, dok se ostale nisu mogle izraziti, jer bi se onda mnogo toga izrazilo!

Ma da to za ocjenu umjetničke istine o partizanskom odredu u filmu nije bitno treba reći da su, recimo, u vrijeme u koje se dešava radnja filma u Istri dejstvovala, aktivno i neprekidno, pored ostalih naših jedinica, i tri partizanska odreda. I sad nije jasno jedno: koji elementi realne, naučne istine o odredu treba da budu građa i osnova umjetničke istine o njemu? Ili ono »u široj obuhvatnosti« znači, možda da realna istina i ne mora biti građa umjetničke istine, izuzev nekih spoljno-formalnih obilježja. Mi smatramo da je Afrić u režiji filma ne samo prikrio partizanskom odredu one osobine koje nisu za njega tipične ,nego je već unaprijed iznevjerio vlastite postavke u izgradnji umjetničke istine koja je naknadno publikovao. Ako je osnovni element realne istine o partizanskom odredu — njegova aktivnost, neprekidna borbena dejstva (a mi smatramo da je to osnovni element) — zanemaren i nije ušao u sklop umjetničke istine o njemu, onda je prilično jasno da ni umjetnička istina o odredu nije ni umjetnička, pa ni istina. Potpuno je, pritom, neprihvatljiva teza — koju Afrić u svom članku uporno brani — da su prikivanje odreda za jedan teren na duže vrijeme, njegova neaktivnost i »čekanje« naređenja trebalo da pretstavljaju izraz organizovanosti i povezanosti Narodnooslobodilačke vojske odozgo do dole — od Vrhovnog štaba do partizanskog odreda. Naprotiv, stalna dejstva bila su i ostala izraz te organizovanosti i povezanosti, izraz organizovanog sprovođenja osnovne ideje i naredaba Vrhovnog štaba. Osnovna direktiva Vrhovnog štaba bila je — tući neprijatelja u svim krajevima zemlje, stalno dejstvovati. Upravo zbog toga i mogla je da se ostvari, i bila je ostvarena, potpuna jedinstvenost pogleda i akcija svih jedinica Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda. A da Afrićeva greška nije slučajna, dokazuje njegovo shvatanje u članku u kome upravo insistira na tumačenju odreda kakav on realno nikad nije bio i kakav umjetnički ne može da bude dat.

Mi smo ranije istakli da režija filma »Barba Žvane« kad dođe u neposredan dodir sa elementima naše narodnooslobodilačke borbe često gubi stvaralačku sigurnost, pa i snagu u vođenju radnje i ocrtavanju likova. I tada se, skoro redovno, radnja umrtvljuje, gubi od uvjerljivosti, postaje igra slučaja a ne zbir društveno uslovljenih i umjetnički obrazloženih okolnosti. To se jasno može ilustrovati na primjeru prelaza Barba Žvana i partizanske desetine preko pruge.

U svojim primjedbama na film objavljenim u »Narodnoj armiji« mi smo, između ostalog iznijeli tvrdnju da desetina koja prati Barba Žvana prešla prugu. Međutim, i pored toga što ova zamjerka nije bila opravdana i kao takva otpada, čitav taj dio filma, naročito razgovor Barba Žvana i komandira prihvatne stanice, djeluje vrlo neugodno, tim prije što je potpuno nemotivisan. Ocjenu tog razgovora nije potrebno ponavljati. I ovdje je, takođe, učinjeno od strane režije jedno neobjašnjivo iznenađenje. Naime ,prije nego što polazi u pratnju Barba Žvana, komandir prihvatne stanice naređuje desetini da se, ukoliko dođe do borbe, tj. pri prvom pucanju, vrati natrag. (Ovo nas je, uglavnom, i zavelo da utvrdimo da desetina nije prešla prugu). Kao što je poznato, na pruzi je bilo više od jednog pucnja, a desetina se ipak nije vratila. Znači da ona nije izvršila naređenje komandira. Čemu je ovo trebalo i zbog kakvog razvoja dramske radnje je bilo neophodno izdati desetini naređenje da bi ona mogla da ga ne izvrši — ostalo je u filmu u najmanju ruku nejasno. Ali nas momentano interesuje nešto drugo.

Na svom putu do partizanskog odreda Barba Žvane je prije prelaza pruge stigao do prihvatne partizanske stanice. Tu se i on i mi upoznajemo sa činjenicom da je prelaz preko pruge opasan i branjen od neprijatelja. Ali, to scenariju i režiji filma ništa ne smeta da naprave Barba Žvana, starca i pozadinca, junakom većim od partizana — boraca, ljudi vičnih akciji i spremnih na podvig. On uvjerava da je prelaz moguć, da će on sam preći. Pretpostavimo na čas da je to progovorilo oduševljenje Barba Žvanovo u nastojanju da što revnosnije izvrši svoj odgovorni zadatak. Ali, ubrzo moramo tu pretpostavku da odbacimo, jer vidimo u filmu kako Barba Žvane stvarno prelazi prugu, bez ikakvih komplikacija, i to ne sam nego sa čitavim krdom volova, a partizanska desetina mora uporno da se bori za prelaz i da ima nekoliko ranjenih boraca.

Ako se u filmu već htio dati prelaz preko pruge, onda se on mogao riješiti na drugi način, a ne da se istakne hrabrost i snalažljivost Barba Žvana na račun tobožnje nesnalažljivosti i kukavičluka — inače po snalažljivosti i junaštvu poznatih — partizana.

Mogao bi se steći utisak da je režija ovako postavila i riješila karakter partizanskog odreda da bi jače istakla dramski sukob (odred miruje, njegovi vojnici gladuju, volove treba dovesti po svaku cijenu). Čak i pod tom pretpostavkom — i pod ma kakvom bilo pretpostavkom — nedopustljivo je ono što se u filmu uradilo sa partizanskim odredom. A režija je mogla, i ne izvitoperujući tipične crte odreda da ostvari dramatičnost u radnji. Šta bi osnovnoj ideji filma, razvoju dramske radnje smetalo da odred bude aktivan da dejstvuje, da se bori? A to bi odgovaralo realnoj istini i bilo bi umjetnički istinito.

Film »Barba Žvane« nije imao ni namjeru ni zadatak da potpuno obradi lik komesara partizanskog odreda, i u tom smislu ne može se od njega zahtijevati neko naročito izdetaljisano ostvarenje toga lika. Ali, kad se već prihvatila toga posla, dajući ga makar i epizodno, režija je bila obavezna da ga da i koliko-toliko uvjerljivo. A ona je i na tako ograničenom prostoru uspjela da istakne neke crte u tom liku koje nisu tipične za političkog komesara naše Narodnooslobodilačke vojske (njegov odnos prema ranjenicima ,naprimjer). Istini za volju valja reći da je slabostima ovog lika u filmu u znatnoj, iako ne i u pretežnoj, mjeri kumovala i slaba gluma. Uostalom, i sam Afrić shvata nedostatke političkog komesara kao lika, samo on to priznaje na svoj način. Na jednu našu primjedbu na njegov (komesarev) račun, Afrić odgovara da je to samo »hiljaditinka samog filma«, ko-

(Nastavak na četvrtoj strani)

[1]) Marks, Engels: »O književnosti i umjetnosti«, izdanje »Kulture«, 1946, str. 56—57.

ŽURIM

Kad se spusti veče
prolećno kao sad
senke bandera dođu
jedna drugoj bliže.
Nosi me nešto
kroz plavičasti grad,
ne dam nikom
da me prestiže.

I žurim tako, žurim,
žurim od radosti.
Srećan sam
i hteo bih uhvatiti sreću.
Sudarim se s nekim
— Drugarice oprosti,
oprosti,
oprosti proleću —

Žurimo zajedno,
Žurimo kroz grad.
Ponekad svojim svetlom
izlog na nas namigne.
Nikad nismo žurili
srećni kao sad.
Nikom ne damo
da nas prestigne.

Ivan IVANJI

Pitanje umetničkog plakata u našoj zemlji

Siniša PAUNOVIĆ

Pitanje umetničkog plakata kod nas postavljeno je pre rata, a posle oslobođenja, u novoj državi, ono je postalo vrlo akutno. Jer i danas mi imamo relativno vrlo mali broj umetnika koji se redovno bave izradom plakata po svojoj umetničkoj naklonosti, a jedva nešto više onih koji su se toga posla prihvatili »po nuždi i nevolji«.

Iako svakom pravom umetniku treba da bude jasno, naročito izrazitom grafičaru, da je izrada jednog plakata, koji bi zadovoljio najvažnije zahteve organizovanja ili propagiranja jedne ideje, isto tako umetničko delo, kao i mnogo drugo-slikarsko i skulptursko delo — čini se da još uvek većina naših umetnika gleda na plakat nekako s visine. S nekim potcenjivanjem, kao na nešto što, eto, jeste umetnost, ali ipak nije ona »najviša«. Nema umetnika, ili je vrlo mali broj onih koji su se posvetili svim svojim talentom i svom svojom ljubavlju ovom poslu. I da sami nešto kažu kroz plakat: da organizuju, da pozovu, da okupe, da manifestuju, da proslave, da osude, da propagiraju, — da izraze u slici i reči, sa najminimalnijim slikarskim i idejnim sredstvima najveće poklike ili najveće osude kroz koje će se govoriti čitavom narodu, ili će se misli čitavoga naroda kroz njih izraziti. Naprotiv, većina naših umetnika, i kad se bave plakatom, čekaju da im se i za one najpoznatije događaje, praznike, opštenarodne manifestacije — »poruči« plakat, da im se kaže da stvore to i to, tako i tako. Umesto da oni sami misle o svim tim danima mnogo ranije, da iskristališu u sebi svoju ideju, da je stave mnogo ranije na hartiju i u danom momentu, bar kao skicu, predlože onima koji se brinu o dotičnoj proslavi ili manifestaciji. Tako se ne bi desilo da se najznačajniji datumi našega kulturnog, političkog, društvenog, i javnog života uopšte, koje bi trebalo beležiti svake godine, obeležavaju plakatima stvaranim za dan dva, najviše za deset dana. I da onda ne zadovolje sasvim ni one koji ih naručuju, ni same autore.

Sa druge strane, oni koji se brinu o takvim manifestacijama i proslavama, koji »poručuju«, morali bi takođe mnogo ranije da počnu da misle o porukama i da ih na vreme predaju umetnicima. Inače, ako se bude praktikovalo kao dosada, da se plakati poručuju uoči samih događaja, ma iz kojih razloga to bilo, oni će podbaciti, čak i kad ih rade naši najpoznatiji umetnici.

Dogod se ovako ozbiljno ne pristupi plakatu i sa jedne i sa druge strane, mi ćemo imati onakve plakate kao što su se pojavljivali poslednjih godina: jedan ili dva u godini prvoklasna u svakom pogledu, i pedeset, ili sto, vrlo loših. Mogla bi se navesti čitava lista tih rđavih, bezidejnih, neslikarskih, monotonih, nepropagandnih, čak ponekad i negativnih plakata, naročito kad je reč o plakatima po unutrašnjosti. Oni su se mogli videti širom naše zemlje, uprkos tolikom broju naših, starijih i mlađih umetnika, koji imaju i dara i znanja za stvaranje dobrog plakata, ali ne i potrebne ljubavi i pravilnog shvatanja plakata. To šarenilo praznih plakata naročito možete videti o velikim narodnim praznicima, o izborima, prilikom većih akcija itd. Umesto da tada budu najbolji, najrealniji, najkorisniji i najprivlačniji. oni često prosto odbijaju, ostavljaju ljude hladne, daju utisak da su to oni isti plakati koje smo videli i 1945 i svih kasnijih godina, jer, ma koliko izgledali šareni, oni, manje više, sa malim izuzetkom deluju šablonski, liče jedan na drugi: crvena zastava, zvezda, traktor, fabrika, partizan, omladinac i to je sve i uvek to. Kao da ničega drugog nema u ovom našem toliko bujnom današnjem životu! Kao da naš čovek nema, pored spoljnjeg, i svoj unutrašnji život, koji se, i te kako, dâ odraziti i na jednom plakatu, i treba da se odrazi i idejno i slikarski, kao što se to pokazalo na ponekim plakatima prošle i ove godine u Beogradu i Zagrebu prilikom prvomajske proslave.

Koliko liče jedan na drugi naši poratni plakati, kako su najčešće šablonski, bez dublje idejnosti i slikarskih kvaliteta, najbolje bi se videlo kad bi se svi prikupili pa organizovala jedna retrospektivna izložba. Uostalom, takve izložbe trebalo bi organizovati i svake godine, kao što se to radi u stranom svetu, i iz sasvim drugih razloga. To bi pomoglo i umetnicima, i starijim i mlađim, a i samoj publici, koja nema neku naročitu tradiciju u ovom pogledu, da se malo više zainteresuje plakatom i primenjenom umetnošću uopšte.

Pre rata jedan plakat mogao je da bude i »mamac«, da privuče, iako nema ništa da kaže. Danas plakat treba pre svega da bude istina, slika stvarnosti, ideja koja izvire iz života. On ne sme da mami već da smelo poziva, da veliča značaj onoga što je već samo po sebi svečano: Prvi maj, razne istoriske momente, izbore, proslave i tome slično. Oni sem toga treba da budu tehnički ubedljivi, da su, iz godine u godinu, usavršeniji, da su skladne veličine, i onakve kakva kome događaju odgovara. Plakat mora pre svega da osvoji gledaoca od prve kao celina, pa tek onda da mu zadrži oko na detaljima. A detalji moraju da imaju svoga stvarnog i duboko idejnog i umetničkog razloga, baš kao i na svakoj umetničkoj slici. Sem toga, ti detalji moraju da su povezani među sobom, opet i umetnički i idejno. Plakat ne sme biti objava, saopštenje i slično — plakate koje viđate svakoga dana na isti način štampane, na isti način pisane po zidovima i ćoškovima i da pored njih prolazite ravnodušni zbog njihove jednoličnosti ili zato što ste uvereni da ste ih već čitali...

Vrlo veliki nedostatak u najvećem delu naših plakata leži u pisanoj reči na njima. Poznato je da mi imamo mali broj umetnika koji znaju da umetnički nacrtaju slova. Samo, na žalost, i oni koji po svome talentu u tom pogledu otskaču, na plakatima često prave rđava, nerealna, neumetnička slova. Jer ako treba jedan školovan čovek usred Beograda da odgoneta ovu ili onu stilizaciju, da bi pogodio šta plakat želi da kaže i pokaže, i na šta se odnosi, onda šta je ostalo za one koji su tek prošli kroz analfabetske tečajeve. Pisana reč na jednom umetničkom delu, čak i kad je u pitanju plakat, nikad nije naročito željena. Tim pre kad plakat ima da stvara koji od većih umetnika, i kad je usto i po prirodi naklonjen više slici nego liniji. Najsrećniji su plakati koji su bez pisane reči, ili su samo sa jednom ili dve reči ili parole, srećno izabrane i još srećnije ispisane — da ulaze skladno, slikarski i idejno u ceo plakat.

Gledajući većinu naših današnjih plakata dobija se utisak da se pri njihovom stvaranju vrlo malo vodilo računa kome su oni, u prvom redu, namenjeni: gradu, selu ili i gradu i selu. školovanim, ili neškolovanim ljudima, ili jednima i drugima. Bilo je pre dve godine i takvih plakata koji su bili namenjeni isključivo deci, a slikani su kao za odrasle, i obratno. Sve su to naoko sitnice, ali o kojima treba povesti ozbiljnog računa, jer inače ceo trud biće uzaludan.

Vrlo je mali broj naših slikara koji se koriste kombinacijom fotomontaže i slikarskog crteža, ili samo fotomontažom, koja bi se dala umetnički koristiti i kod nas kao što se to radi svuda u svetu.

Kad se posmatraju naši plakati, ima se utisak da su mnogi od njih pravljeni da se dopadnu ovom ili onom slikarskom shvatanju, a međutim, zaboravio se glavni »potrošač«: široka publika. Nije važno da li će se dotični plakat svideti baš svakom profesionalcu, Ali je važno da plakat naiđe na opšte dopadanje i razumevanje. I da pozitivno, propagandno i organizovano, deluje kod najširih masa, kojima je obično i najčešće namenjen, a pri tome, da nije izneverio one najosnovnije umetničke principe. A da bi to uspeo, on treba, ponavljamo još jednom, da bude odraz stvarnosti, da u malome dâ srž onoga o čemu se radi, šta se proslavlja, na šta se prolaznik poziva, a ne da bude obično pričanje ili komplikovana apstrakcija. Plakat treba da bude umetnički proživljeno delo.

Najveći deo naših plakata, koji su u isto vreme i najlošiji, imali su skoro uvek figure. I to takve figure koje niti su pretstavljale ideju koju je plakat ima da manifestuje, ni one koji su te figure imale da pretstave. Jer sve su te figure rađene, manje više, na isti kalup: šablonski, i izgledale ukrućene, mrtve, beživotne, (baš kao i one mnogobrojne hladne bezljudne zgrade fabrika i radionica, koje su se u svakom drugom plakatu pojavljivale kao idejni dekor, ali nisu ustvari ništa idejno govorile, jer su prosto naprosto bile bez dubljeg smisla prilepljene). Usto na mnogim tim figurama bilo je i netačnosti, ili nepoznavanja stvari kad je u pitanju narodna nošnja, i odevanje uopšte. Kako smešno mora da izgleda jednom radniku ili jednom seljaku kad vide sebe odevene na plakatu u neko ruho koje ne liči na njihovo. Ovo navodi na ideju da i model za plakat treba uzimati, ne iz glave, već iz života, kao i model za svako drugo umetničko delo.

I najzad, treba konstatovati i to da je vrlo mali broj naših poratnih plakata koji su imali u sebi vedrine, čak i kad su govorili o »maju«, o »proleću« i slično. Većina je bila nekako svečano ozbiljna, hladna, nekad i natmurena, i pored toga što je u njima upotrebljavano, često, na desetine najraznovrsnijih i najsvetlijih boja, ali neslikarski i nesrećno raspoređenih.

Ovo ne znači da i u Beogradu i Zagrebu, Ljubljani, Skoplju, na Cetinju, u Sarajevu, Novom Sadu i drugim mestima, širom naše zemlje, nije bilo i dobrih, pa čak i odličnih plakata, kao što je, na primer, bio ovogodišnji prvomajski, izvanredno nadahnut, originalan i odličan plakat slikara-majstora Mila Milunovića: stilizovan srp i čekić na buketu svežeg raznobojnog majskog cveća u kome je tako srećno povezana ideja veličanja najvećeg radničkog praznika sa godišnjim dobom u kome se on proslavlja — prolećem — sa našom stvarnošću, koja je sve svetlija i sve lepša. Sličnom vedrinom prožet je i prvomajski plakat slikara Antona Hutera.

Treba apelovati na sve umetnike da ubuduće uzimaju više učešća u izradi plakata, a oni koji su za to naročito pozvani, da više stvaraju ličnom inicijativom, jer će se samo na taj način doći do raznovrsnijih i boljih obrazaca, koji bi pomogli i ideji kojoj su namenjeni i mladim umetničkim naraštajima, koji taj posao jednoga dana treba da preuzmu od svojih starijih drugova-umetnika.

„Povodom jedne nove knjige o Njegošu"

Tokom 1948 i u prvoj polovini 1949 godine objavio sam u Istoriskim zapisima na Cetinju osam članaka o Njegošu, koje je, sa još četiri nova članka, krajem januara ove godine objavilo Izdavačko preduzeće NR Crne Gore pod naslovom **Članci o Njegošu**. Na kraju te knjige dao sam, u napomenama, podatke gdje su i kada prvi put objavljeni pojedini članci i dodao sam za neke članke izvjesne dopune. Uz članak Njegoševo školovanje napomenuo sam da je prvi put objavljen u **Istoriskim zapisima** za septembar—oktobar 1948 godine, pa sam zatim dodao ovo: »Glavne zaključke do kojih sam došao u ovome članku iskoristio je d-r Vido Latković u svome djelu **Petar Petrović Njegoš** (Beograd 1949), ma da to nigdje nije pomenuo. Latković je koristio i druge moje članke (o Njegoševoj **Biljardi**, o Njegošu i Puškinu itd.), ali je propustio da upotrebi članak **Njegoševi roditelji i braća**, pa toga radi piše, da je Njegoš imao »tri brata«, a on je doista imao samo dva brata«.

D-r Vido Latković, profesor univerziteta u Beogradu, napisao je tim povodom opširan članak u **Književnim novinama** broj 17, u kome piše i ovo: »Na prvi pogled ova zamerka nema ni za koga značaja sem za mene lično, ali ona je izrečena javno, pa na isti način treba na nju i odgovoriti, i, **što je značajnije, i ona ukazuje na to kako R. Dragićević shvata naučni rad**« (kurziv je moj u cijelom članku — R. D.). Najkarakterističnije je, međutim, u cijelome članku to, kako je sam Latković probrao, i to skoro sve točno, neka mjesta iz mojih članaka na koja sam ja doista mislio kada sam napisao navedenu napomenu uz svoj članak o Njegoševom školovanju. Jedino priznajem da nijesam mislio na one riječi koje Latković navodi u petom pasusu svoga članka, a to je mogao vidjeti i sam Latković, no i ovo samo djelimično, jer sam ja takođe mišljenja da je mladi Rade Tomov mogao na Cetinju mnogo naučiti, ali više od svoga mudroga i iskusnoga strica, no od svih svojih drugih učitelja (**Članci o Njegošu, str. 46 i 55—56**).

U nastavku svoga članka Latković kaže da se za knjigu o Njegošu služio svim što je čitao za posljednjih 25 godina o Njegošu i njegovom vremenu, »bilo u štampanim radovima, bilo u neobjavljenim arhivskim dokumentima«, ali se ne poziva na sve upotrebljene izvore i literaturu, već »u tom pozivanju ima izvesnog sistema. Najčešće citiram Njegoševe savremenike, njihova osećanja, mišljenja, tumačenja izvesnih pojava; dosta često se pozivam na starije i novije pisce koji su pisali o Njegošu, i to samo kad navodim njihove reči ili kad prihvatam njihova mišljenja i zaključke. **R. Dragićević nije Njegošev savremenik, nikakvo njegovo mišljenje nisam prihvatio, nikakav njegov zaključak nisam »iskoristio«** — piše d-r Latković u svome članku. Na stranu to, što nauka ne bi mogla napredovati kada bi se samo od »savremenika« uzimala mišljenja, ali ja se samo pitam kako može i da li smije jedan univerzitetski profesor držati katedru i pratiti savremenu nauku svoje struke, a da se ne koristi rezultatima te nauke, jer u istome članku Latković kaže za moju knjigu i ovo: »**Ta knjiga je puna i poznate i nepoznate arhivske građe i sitnih podataka o Njegošu vladaru i pesniku i o ljudima i događajima u vezi sa njim. Ali dok je njena dokumentarna vrednost nesumnjiva... Rado ponavljam da je knjiga R. Dragićevića puna podataka, da je ona s te strane vrlo korisna** (mislim da se i na tu njenu stranu jednom treba osvrnuti!«?

Da ne bi i dalje navodio odlomke iz Latkovićevog članka, ja ću odmah naglasiti da sam još u oktobru 1948 godine objavio u svome članku **Njegoševo školovanje** jedan kratki, ali za postavljeno pitanje dragocjeni dokumenat. To je prilog uz jedno pismo mitropolita Petra I ruskom konzulu Gagiću od 20 januara 1827 godine, u kome Petar I piše i ovo: »**Imat jošt sinovacah u mene, a osobito jedan koji je stojao godište i po danah kod jeromonaha Josifa Tropovića na Toplu: zna nešto čitati, vidi se prijatne fizonomije i dobre naravi, no evo moje žalosti što nijesam u sostojaniju da ga pošljem i soderžim u koje učilište u Rosiju i što ne smijem ovu milost u Visočajšago Dvora prositi**«. Za članak o Njegoševom školovanju iskoristio sam, pored drugih dokumenata, i dotada neobjavljena pisma Đorđija Petrovića mitropolitu Petru I od 6 i 7 januara 1825 godine, pa sam, na osnovu tih i drugih dokumenata i podataka, zaključio slijedeće:

»...da je mitropolit Petar doveo mladoga Rada Tomova na Cetinje u početku 1825 godine, to jest odmah poslije Đorđijeva odlaska u Rusiju...,

da je mladi Njegoš učio na Toploj, a ne u manastiru Savini...,

da je Njegoševo školovanje na Toploj trajalo svega »godinu i po«, te treba izbaciti sva ranija nagađanja o tome vremenu iz naše naučne literature, po kojima je on učio u Boki Kotorskoj od pola godine pa sve do više od tri godine,

da je Njegoševo školovanje u Boki bilo završeno prije 20 januara (po starom kalendaru) 1827 godine...,

(da je) Njegoš došao bio iz Boke bar devet mjeseci prije Milutinovićevog dolaska u Crnu Goru,

da je onda Njegoševo školovanje na Toploj uglavnom bilo od sredine 1825 do kraja 1826 godine« (Istoriski zapisi za septembar-oktobar 1948, str. 192-199 i Članci o Njegošu, str. 42—47).

Godinu dana kasnije Latković piše u svojoj knjizi o Njegošu slijedeće: »...**Njegoš je, međutim, učio u Toploj svega »godinu i po«, kako se to vidi iz jednog pisma Petra I Jeremiji Gagiću. Iz tog pisma vidi se takođe da je Njegoš opet bio na Cetinju u januaru 1827, te je prema tome u Toplu pošao oko polovine 1825**« (Vido Latković: Petar Petrović Njegoš, Beograd 1949, str. 15).

Priznajem da nijesam »Njegošev savremenik«, ali će ipak svaki objektivni čitalac priznati, da je ove podatke o Njegoševom školovanju Latković ipak uzeo iz moga članka.

U svome članku u **Književnim novinama** Latković sada upućuje na **Borbu od 8 juna 1947** g., u kojoj je jedan njegov članak o Njegošu i u kome piše: »Uz svog umnog strica Njegoš je živeo do 1825, kada je poslat u Toplu... Od 1827 Njegoš je ponovo na Cetinju...« Latković dodaje da je članak u **Borbi** napisao »ne precizirajući datume, jer tome ovde nije bilo mesta«, pa ga molim ovim putem za obavještenje, odakle je mogao 1947 godine te datume »precizirati«? Međutim, onako »precizirani« kao što su u **Borbi** ovi se datumi nalaze u jednome pismu Milorada Medakovića od 8 februara 1848 godine i njih je Pavle Popović objavio još 1927 godine. Tu Medaković kaže za Njegoša: »U godini 1825 pošalje ga njegov sveti stric u Novi... Probavivši tu godinu dana, na poziv svoga strica povrati se opet u svoje otečestvo« (**Cetinje i Crna Gora**, Beograd 1927, str. 18). I Njegošev savremenik Ljubomir Nenadović kaže, da je Sima Milutinović zastao mladoga Njegoša na Cetinju. Koliko je Latković mogao »precizirati« 1947 godine u »Borbi« vrijeme Njegoševog školovanja na Toploj može se zaključiti i po ovome njegovom podatku u tome istome članku, a naime da je jedan Njegošev brat »poginuo« na Grahovu 1843«, što je stvarno bilo 1836 godine!

Objavljujući tekst pisma Petra I Gagiću od 20 januara 1827 g. ja sam izrično naglasio »**da je za rešenje postavljenog pitanja mnogo važniji dodatak ovome pismu, koji je mitropolit Petar priložio na posebnom parčetu hartije...**« Govoreći u svome članku o tome pismu od 20 januara 1827 godine, koje je bilo objavljeno još 1937 godine, Latković nastavlja: »Istina, Vuksan tada nije objavio i dodatak tome pismu, koji je bio ispisan na posebnom parčetu hartije i umetnut u pismo, jer tada nije smatrao za potrebno da to učini, ali to u suštini ne menja stvar: glavno je da je pismo bilo pristupačno«. Nije mi jasno šta je Latković htio reći ovom rečenicom, jer su sva dokumenta svakoga arhiva »pristupačna« ljudima od nauke, ali je čudno kako je mogao i pretpostaviti da ne bi inteligentni i radoznali Dušan Vuksan iskoristio i objavio ovaj dragocjeni dodatak uz pismo Petra I da ga je imao u rukama, kada se zna da je Vuksana svaka sitnica o Njegošu interesovala i da samo objavljena bibliografija Vuksanovih priloga o Njegošu ima 135 brojeva (Zapisi XXIV, 247—252). Vuksan, naravno, taj prilog nije vidao, jer je Vuksan umro 24 decembra 1944 godine, a ovaj prilog nalazi se u jednoj fascikuli ORIGINALNIH pisama Petra I i Petra II, do kojih je Uprava Državnog muzeja na Cetinju došla tek u drugoj polovini mjeseca juna 1945 (pete) godine, koja sam i koristio za svoje članke o Njegošu, ali kopi-

(Nastavak na četvrtoj strani)

JOŠ JEDNOM O FILMU „BARBA ŽVANE"

(Nastavak sa treće strane)

ja ne može baciti »niti najmanje rđavu sjenku na položaj i zvanje komesara«. Međutim, nije važno koliki je procenat slabog prikazivanja političkog komesara u filmu, već to da mi u mnogim našim filmovima, sa izuzetkom, donekle, »Zastave«, imamo neuvjerljivo i površno prikazane političke komesare. I umjesto da se zamisli nad ovom primjedbom, Afrić poštopoto nastoji da odbrani svoju koncepciju, ako već ničim drugim a ono bar teorijom o »hiljaditinkama«. A mi na konkretne »hiljaditinke« gledamo tako da su one za nas politički komesari, pretstavnici Partije, a ne aritmetika i procenti. I nama, gledaocima naših filmova, bilo bi daleko draže, ako već mora biti promašenih »hiljaditinki» — a nužno je, da ih, izgleda, još bude u našoj, relativno mladoj, kinematografiji — da se naši trudbenici filma bore da one odu na račun raznih barskih pjevačica Nineta i, po mogućnosti, drugih ličnosti sličnih njima. Da se ne bismo opet krivo razumjeli, moram istaći da mi ni u kom slučaju ne insistiramo samo na detaljnoj obradi pozitivnih, i, u vezi s tim, na površnom prelaženju preko negativnih likova u umjetničkom filmu. Ali, kad je Afrić već potegao pitanje upropašćenih »hiljaditinki«, mi odgovaramo šta bi nama uvažavajući tu činjenicu, bilo draže.

Lik Italijana u filmu »Barba Žvane« kao tipičan za datu situaciju i uslove — pripadnik partizanskog odreda, borac protiv fašističkih porobljivača — neuspio je. On je jedini Italijan u filmu, i, prema tome, za gledaoce filma — bez obzira na to da li je to režija htjela ili nije — on je tipičan pretstavnik Italijana-partizana (U svojim primjedbama mi smo ustanovili da se u filmu pojavljuju dva Italijana i saznali smo da se radi o jednom tek u Afrićevom članku Na osnovu toga nas je uglavnom, Afrić i optužio za »neudubljivanje« u fabulu, itd. Koliko je ovo mjesto u filmu jasno neka za potvrdu posluži činjenica da su je i recenzent časopisa »Mladost« i mnogi gledaoci takođe u njemu vidjeli dva Italijana).

A da on nije pretstavnik onoga što treba da pretstavlja, to je jasno svakome ko pogleda film i koji poznaje najelementarnije stvari o našoj narodnooslobodilačkoj borbi. Italijan ovakav kakav je dat u filmu ne samo da nije tipičan Italijan-borac naše Narodnooslobodilačke vojske, nego je u cjelini produkt Afrićeve mašte koja je, zaista, bar u ovom primjeru, sa stvarnošću ozbiljno zaratila. Borbeno bratstvo slovenačkog, hrvatskog i italijanskog naroda u Istri (koje bi svakako u konkretnom slučaju trebalo i moralo da bude jedna od jačih niti u tkivu umjetničke istine o Italijanu-pripadniku NOVJ) u filmu se ne da ni naslutiti i, mi mislimo, da je ovo jedna od uočljivih idejnih slabosti »Barba Žvane«.

Mi smo na početku istakli da ovaj napis ne pretenduje na ocjenu filma u cjelini, i, u tom sklopu, njegovih pozitivnih i uspjelih dostignuća, kojih, bez sumnje, ima dosta. A kad kažemo da film »Barba Žvane« ima uspjelih dostignuća, to nije nikakva recenzentska fraza i pravljenje bunkera iz koga treba osuti paljbu na njegove slabosti. Međutim, jedno umjetničko djelo koje pretenduje da bude uspjelo i kvalitetno — a to s pravom pretenduju djela naše kinematografije — mora težiti da kao istinski umjetničko, kao istinito i kao umjetničko, zadovolji u cjelini. A film »Barba Žvane«, u cjelini posmatran, nije zadovoljio, prvenstveno zbog pobrojanih slabosti. Mi mislimo da je uzrok ovim slabostima u jednom samouvjerenom prilaženju tematici, u nedostatku ozbiljnog studija materije koju je film — kao okvir radnje — zahtijevao. A to je uvijek bila, i ostaje, potencijalna opasnost da umjetnik padne u grube greške u odnosu na društveno-istorisku sredinu u kojoj djeluju nosioci dramske radnje i koju treba umjetnički odraziti. Niko nije zahtijevao od Afrića da u filmu »Barba Žvane« dâ istoriju narodnooslobodilačke borbe u Istri, niti može zahtijevati od naših filmova sa tom tematikom da dadu tu istoriju uopšte. Ili, film je i sredstvo agitacije i propagande, vaspitanja, koje djeluje ne samo na osjećanja nego i na svijest ljudi. Radi se, dakle, i o vaspitanju masa, konkretno, o širenju istine o našoj narodnooslobodilačkoj borbi, o pravilnom shvatanju njenog karaktera i njenih ciljeva. A ni tu uloga filma nije ni mala ni beznačajna.

Najzad, treba reći da zahtjevi naše filmske publike neprekidno rastu i sve su kvalitetniji, a odgovornosti filmskih radnika-umjetnika sve je ozbiljnija i značajnija. Za naše napore na polju kinematografije nije, zbog toga, za potcjenjivanje konstruktivna kritika naših dosadašnjih filmskih ostvarenja, pa makar ona dolazila i od običnih gledalaca.

Pukovnici
Joža SKOČILIĆ
Savo VUKELIĆ
Andrija TUS
potpukovnik Nikola PAVLETIĆ

„Povodom jedne nove knjige o Njegošu"

(Nastavak sa treće strane)

je toga priloga nema uz koncept mitropolitovog pisma Gagiću koji se čuva u Cetinjskom arhivu i koji je Vuksan objavio. Latković u svome članku ipak priznaje da sam ja, ukoliko mu je poznato, zaista prvi **objavio pomenuto mitropolitovo pismo u cjelosti (to jest sa prilogom)**, a zatim dodaje ove za njegove poglede na nauku važne riječi: »Jesam li ja obavezan da kažem ko je to pismo prvi put objavio kada se ne pozivam na Dragićevićeve »zaključke« nego na ono što je vladika Petar rekao u tom pismu? **Ja mislim ne samo da nisam bio obavezan, nego da to ne treba činiti uopšte...«**

Latković dalje pretpostavlja, da može biti »inkriminisan« i datum Milutinovićevog dolaska u Crnu Goru. Ni ovdje se nije Latković prevario. Pošto je naglasio da sam »teškom mukom« i »navodeći glomaznu literaturu« došao do zaključka da je Sima Milutinović došao na Cetinje 25 septembra 1827 godine, Latković produžuje svoje izlaganje ovako: »Radi se, naime, o tome da je Petar u jednom svom pismu označio kao datum Milutinovićevog dolaska 5 oktobra po novom stilu, a u drugom 25 septembra po starom (oba pisma su objavljena još 1927 godine), i treba se odlučiti za jedan od ta dva datuma, jer u jednom od ta dva pisma je očevidna greška za jedan dan. Mene nije stalo mnogo muke da se odlučim za 25 septembar...« kaže Latković, pa navodi da je to uradio na osnovu dva podatka koja ja nijesam naveo u svojoj inače »glomaznoj literaturi« o ovome pitanju. Iz Latkovićevog članka se doista vidi, da ga »nije stalo mnogo muke da se odluči za 25 septembar«, jer da je i malo o tome razmišljao, vidio bi, da 25 septembar po starome odgovara 7 oktobru po novome kalendaru, te između ta dva datuma nije »očevidna greška za jedan dan«, već za dva dana. Da je još malo razmišljao o »glomaznoj literaturi« koju sam naveo u napomeni o Milutinovićevom dolasku na Cetinje vidio bi i to, da mitropolit Petar nije nigdje naveo »datum Milutinovićevog dolaska 5 oktobra po novom stilu«, kako je ranije mislio Vuksan (**Zapisi** I, 175 i IX, 257 i 262), a sada opet misli i Latković. Tu se radi o drugome, a naime da je mitropolit Petar svojom staračkom rukom omaškom napisao »5-i« mjesto »25-i den istoga čislenija«, misleći tu na 25 septembar po starom kalendaru, a ne na 25 **oktobar po novom kalendaru.** Latkovića kako sam kaže, »nije stalo mnogo muke« da se odluči za **25 septembar**, a ja iskreno priznajem da me prilično muke stalo dok sam utvrdio o čemu se radi kada mitropolit Petar piše 29 septembar po starom a 11 oktobar po novom kalendaru kotorskom kapetanu Pajtoniu da je Milutinović došao na Cetinje »u prošlu nedelju na uru noći, to jest 5-i **den** istoga čislenija«, dok ruskom konsulu Gagiću piše u oktobru mjesecu (pismo nema datuma) da je Milutinović »minuvšega septembra 25-i **den** doša« (**Zapisi** knj. I, str. 177 i 178). Što se mogu složiti sa 25-im septembrom, kao danom Milutinovićevog dolaska na Cetinje, podaci koje Latković navodi u svome članku (iz Ivićeve **Građe** i Skerlićeve **Istorije**), koje je, u to sam potpuno uvjeren, tražio poslije izlaska iz štampe moje knjige o Njegošu, to je dobro, ali će i Latković morati priznati da se nije tako lako odlučiti za jedan precizan datum kod ovakvih neslaganja i kada i **sam Milutinović nije znao kojih je datuma bio na Lovćenu**, već u svome originalnom pismu piše mitropolitu Petru negdje sa Lovćena i to pismo ovako datira: »U pustinji **ne znam koga čisla** 1827 g.« (**Istoriski zapisi** za septembar-oktobar 1948, 201—202, i **Članci o Njegošu**, 50). Priznajem još i to, da sam se za 25 septembar potpuno odlučio tek kada mi je došlo do ruku **originalno** pismo Petra I Gagiću od 6 oktobra 1827 godine, od koga se u cetinjskom arhivu sačuvao samo nedatirani koncept i koje je davno objavio Dušan Vuksan (**Zapisi** I, 178). U tome originalnom pismu Petar I kaže, da je Milutinović »25-go čisla prošloga septembra ovde doša«. Ovakvo moje postupanje je, možda, vezano za moje »apsolutiziranje arhivskih podataka«, što je, po Latkovićevom shvatanju, moja »negativna strana«, no Latković može biti zadovoljan što on bar za datume ne »apsolutizira arhivska dokumenta«, jer u njegovoj knjizi o Njegošu nigdje nijesu izjednačeni datumi, već su neki po starome a neki po novome stilu, prema tome kako ih je našao u raznim djelima i raspravama (up. na primjer, datume na stranama 16, 25, 46—49, 83 itd).

Iznenađuju i dalja Latkovićeva »nagađanja« na koja sam pitanja mogao misliti u svojoj kratkoj napomeni uz članak o Njegoševom školovanju, jer u nastavku svoga članka Latković piše: »Dragićević mi, u nešto blažoj formi, zamera da sam »koristio« i neke druge njegove članke. I tu se, očevidno, radi o nekim datumima, jer se moja tumačenja pojava o kojima je tamo reč razlikuju od Dragićevićevih. Da ne bih zamarao čitaoce, reći ću odmah da sam do godine zidanja Biljarde (1838) došao, pored ostalog, na osnovu pisma kapetana Oreškovića Vuku Karadžiću (»Prepiska« VII, Beograd 1913, str. 480). Da je Njegoš bio u Beču 5/17 februara, kada je sahranjen Puškin, Dragićević je našao u jednom dokumentu koji je objavljen još 1910 godine i čovek se mora u čudu pitati: po kojoj logici, na osnovu čega može misliti da za to ne zna niko sem njega?!« Teško je pogoditi na koje se izvore odnose Latkovićeve riječi »**pored ostalog**«, ali se iz njegove rečenice mora zaključiti da mu je za godinu podizanja Biljarde bio **glavni izvor Oreškovićevo pismo.** No da se na osnovi toga pisma nije mogla utvrditi godina zidanja Njegoševog dvora jasno je svakome ko se interesovao Njegoševom epohom. U pomenutom Oreškovićevom pismu od 8/20 novembra 1837 godine, koje sam i ja naveo u svome članku o Biljardi, nalazi se i ova rečenica; »U Crnoj Gori mnogo se radi i posluje; na Cetinjskom polju **delaće se na proleće kuće za Senatore i jedna za školu**, i sad se već kamenje za to pripravlja«. Doista je suviše naučne smjelosti kada se ova rečenica iz Oreškovićevog pisma smatra za **najsigurniji** podatak o godini zidanja Biljarde i da se na osnovi ove rečenice može, bez ikakve ograde, kazati: »Odmah narednog proleća, 1838, Njegoš je **sazidao čuvenu Biljardu**, prostranu zgradu u blizini manastira...« (str. 74 Latkovićeve knjige). Da je ova rečenica iz 1913 g. objavljenog Oreškovićevog pisma bila dovoljna za rešenje pitanja o godini podizanja Biljarde, kakotvrdi Latković, zar bi, na primjer, d-r Vladan Đorđević tvrdio 1927 g. da je Biljarda podignuta 1847 godine (**Crna Gora i Austrija 1814—1894,** Beograd 1924, str. 49), zar bi dugogodišnji cetinjski profesor i direktor gimnazije Lazo Popović tvrdio 1927 g. da je Biljarda podignuta »tek poslije 1842 godine« (zbornik **Cetinje i Crna Gora,** Beograd 1927, str. 31), zar bi dugogodišnji naučni radnik Petar Sobajić pisao 1928 godine u Stanojevićevoj **Enciklopediji** da je Njegoš 1847 g. »sazidao sebi konak« (**Enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka, kod riječi Cetinje**)?

Tačno je Latkovićevo tvrđenje da je još 1910 godine bio objavljen dokumenat iz koga se vidi da je Njegoš bio u Beču 5/17 februara 1837 godine, no ništa to nije smetalo da se prilikom proslave stogodišnjice **Gorskog vijenca** tokom 1947 godine objave i više puta preštampaju nekoliko članaka u kojima se tvrdilo ,da je Njegoš vidio pogreb velikog ruskog pjesnika Puškina, što mi je i dalo povod da napišem članak **Njegoš nije mogao vidjeti mrtvog Puškina** (članak sam napisao još u mjesecu julu 1947 g., ali je prvi put objavljen tek u **Istoriskim zapisima** za septembar-oktobar 1947, str. 219—225, i **Članci o Njegošu,** str. 112—117). Kada je Latković znao za ovaj dokumenat koji je objavljen još 1910 godine, zašto onda bar uzgredno ne napomenu, »ne precizirajući datume«, u svome članku o Njegoševom životu u **Borbi** od 8 juna 1947 godine da Njegoš nije mogao prisustvovati Puškinovoj sahrani, kada se već od mjeseca **februara** te godine pisalo o tome u našim časopisima i novinama? Kao profesor književnosti na Filozofskom fakultetu u Beogradu on je bio i dužan da to uradi u jednoj prigodnoj Njegoševoj biografiji, ali u njegovome članku u **Borbi** nema o tome ni riječi, već samo piše ovo: »Kada je 1837 godine po drugi put putovao u Rusiju, pre nego što mu je dozvoljeno da dođe u Petrograd, morao je izdržati neku vrstu epitimije u Pskovu...« Sam sobom se nametao otprilike ovakav nastavak ove Latkovićeve rečenice: »...ali je on još bio u Beču kada je izvršena Puškinova sahrana, te nije mogao vidjeti tu sahranu, kako u nekim skorašnjim člancima piše«, no Latković to nije uradio, iako je još 1910 godine bio objavljen pomenuti dokumenat!

Moj članak o Njegošu i Puškinu objavljen je, kao što sam već naveo, u **Istoriskim zapisima za septembar-oktobar 1948** godine. Pošto sam naveo razna dokumenta o Njegoševom bavljenju u Beču krajem januara i početkom februara 1837 godine, ovako sam rezimirao svoja izlaganja:

»Njegoš je, dakle, otputovao iz Beča za Rusiju u subotu 6/18 februara 1837 godine. 15/27 februara, tj. deset dana poslije Puškinove sahrane, Njegoš je došao tek do Varšave. O Puškinu je poznato iz istorije ruske književnosti, da je 27 januara po starom kalendaru (8 februara po novom) imao dvoboj... u kome je smrtno ranjen, ali je živio još dva dana i 29 januara (10 februara) je umro... **Iz navedenih podataka jasno izlazi, da je Njegoš bio još u Beču, kada je 5/17 februara 1837 godine sahranjen Puškin u Svetogorskom manastiru...** Svjatogorski Uspenski manastir udaljen je od Pskova 115 km. na jug«.

Pola godine dana poslije objavljivanja moga članka izašao je iz štampe Latkovićev članak **Njegoševa posveta »Ogledala srpskog« Puškinu**, u kome sada nema pomena o »nekoj vrsti epitimije« u Pskovu, već Latković doslovno kaže slijedeće:

»Iz Beča je Njegoš otputovao za Pskov — 6 februara (po starom) 1837 godine, dakle istoga dana kada je u Svetogorskom manastiru blizu Pskova bilo sahranjeno mrtvo telo Puškinovo« (Slovensko bratstvo za mart—april 1949, str. 129). U svojoj knjizi o Njegošu Latković je malo prestilizovao ovo mjesto iz **Slovenskog bratstva**, te sada taj novi tekst glasi: **»U Petrograd je Njegoš stigao 18 maja 1837 godine. Prema tome Njegoš nije mogao prisustvovati sahrani Puškinovoj, koji je bio smrtno ranjen u dvoboju 27 januara, umro 29 januara, a sahranjen 6 februara 1937...«** (str. 71). Samo bi Latković mogao odgovoriti na pitanje: što će ovoliko »preciziranje« i u članku iz 1949 godine i u knjizi iz 1949 godine, a ne i u članku iz 1947 godine? Kao profesor književnosti trebalo bi dati i objašnjenje one crtice između riječi »Pskov« i datuma »6 februara« u navedenom citatu iz **Slovenskog bratstva**, kada je još 1910 godine bio poznat dokumenat iz koga se vidi »da je Njegoš bio u Beču 5/17 februara, kada je sahranjen Puškin«? Da bi u svome tekstu imao bar nešto novo, Latković je, naveo 6 februar kao dan Puškinove sahrane, koji ja nijesam prihvatio, jer sam skoro u svima Puškinovim biografijama našao 5 februar kao dan sahrane. No taj datum ne mijenja suštinu pitanja, ali mi se čini da je trebalo bolje stilizovati navedeni citat u Latkovićevoj knjizi, jer, koliko ga ja razumijem, iz njega bi izlazilo da je Puškin sahranjen u — Petrogradu.

Mislim da sam o glavnim pitanjima, koja je sam Latković proglasio kao »inkriminisana«, dovoljno kazao. No moram se malo zadržati i na još nekim Latkovićevim primjedbama, ali samo najvažnijim. Naročito bih htio da naglasim, kako Latković citira neka mjesta iz mojih članaka. Tako, na primjer, on kaže: »Naročito bodu u oči i vređaju **njegove lekcije koje čita svima i svakome«**, pa iza toga navodi ovaj moj citat: »Na osnovu ovakvih kontradikcija u našoj stručnoj literaturi nije se moglo doći ni do kakvog pouzdanog zaključka. Ostala je jedina mogućnost...« (str. 41) da on to pitanje reši«. Tri tačke iza riječi »mogućnost« Latković je svakako namjerno metnuo, pa je iza njih dodao svoje riječi »da on to pitanje reši«, mjesto kojih u mome tekstu stoji: **»da ovu zbrku podataka raščisti neki suvremeni arhivski podatak«.** Poslije još nekolika ovakva nepotpuna citata, Latković navodi citate za koje mu se čini da je tako »preterano reći«, a među njima je i ovaj: »Ovom prilikom nijesam mogao riješiti pitanje, da li su otsečene glave bile istaknute na trebinjskom ili na mostarskom gradu«! Ne znam što je u ovome citatu »preterano«, ali u narednom citatu pretjerao je Latković, jer je očigledno namjerno iz njega izostavio riječi: **»...jer sam o tome našao u Državnom arhivu na Cetinju originalna dokumenta«,** bez kojih prva polovina rečenice i može izgledati »preterana«. Latković čak tvrdi da se u mome pogovoru vidi »nezdravi individualizam i pretencioznost«, a zatim kaže i ovo: »Uz to ide i **apsolutiziranje arhivskih podataka ,verovanje u njihovu apsolutnu tačnost,** pri čemu se zaboravlja da su i ta pisma pisali ljudi, posmatrajući pojave sa svog gledišta«. Ja bih, međutim, bio zahvalan Latkoviću kada bi ukazao pojedinačno na koja dokumenta u mojim člancima misli, kada govori o mome »apsolutizmu arhivskih dokumenata«, a naročito ako se sjeća onih koja sam ja »apsolutizirao« kao što je on ovo mjesto u pismu risanskog paroha Vuka Popovića: **»Čeka nam se ovde Guvernator Trestanskij Stadion, veliki prijatelj vladike Crnogorskog, zato će i vladika saći ovi dana dolje« (Vukova prepiska VII, 35),** koje je Latković ovako iskoristio: »Kada je Štadion 1846 **bio** u Kotoru i Njegoš je **došao** tamo da se sa svojim prijateljima pozdravi« (str. 83 Latkovićeve knjige).

Latkoviću naročito smeta što ja često kažem »ja mislim«, »ja sam uvjeren« i t. sl. i to zove »zastareli, isto tako nezdravi individualizam«. Tačno je da ja često tako kežem, jer ja sebe ne smatram za nekoga vrhovnog sudiju u pitanjima o kojima je riječ u mojim člancima ,već držim da »u nauci nema autoriteta«, pa mi se takva stilizacija čini pristojnija i skromnija no Latkovićev zapovjednički način saopštavanja svoga mišljenja. On je, na primjer, u **Slovenskom bratstvu za mart-april 1949 g.** objavio već pomenuti članak **Njegoševa posveta »Ogledala srpskog« velikom pesniku Puškinu**, koji završava ovom rečenicom: »Eto, u ovoj svetlosti treba gledati Njegoševu posvetu **Ogledala srpskog** velikom ruskom pesniku« (str. 132)! U **Politici** od 5 juna 1949 g. objavljen je izvod toga članka, koji se opet završava istim riječima. Jednu glavu u svojoj knjizi o Njegošu završava ovako: »Eto iz tih razloga Njegoš je postao vladika, iako je on ustvari svetovni vladalac« (str. 36), dok iza jedne dalje glave ovako kaže: »U toj svetlosti treba posmatrati činjenicu da je Njegoš umesto ruskom prestolonasledniku, kao što je bio slučaj **sa Slobodijadom, Ogledalo srpsko** posvetio seni Aleksandra Puškina...« (str. 88).

Latkovićev članak u **Književnim novinama**, bar po mome uvjerenju, mnogo je važniji **načelno** no zbog podataka u njegovoj i mojoj knjizi o Njegošu, jer je u njemu Latković iznio nekoliko svojih načelnih pogleda na nauku uopšte. Latković je profesor Univerziteta u Beogradu i on je vaspitač našega mladoga naučnog kadra, pa se njegovi pogledi na nauku moraju pročistiti. Za našu nauku uopšte, a takođe i za naš mladi naučni kadar treba sigurno i tačno utvrditi:

1) kada je pisac jedne naučne i stručne knjige »obavezan da ukazuje na upotrebljenu literaturu«,
2) da li se smije i kada izbaciti kao nepotrebno »beleškarenje ispod teksta«,
3) da li je pisac jedne naučne knjige dužan da se poziva i na objavljena **dokumenta**, ili samo na **zaključke** iz tih dokumenata,
4) da li jedan naučnik, a naročito profesor univerziteta, smije navoditi samo važniju upotrebljenu literaturu i to **»na kraju napisa«**,
5) da li je »nezdrava tendencija« u našoj nauci i nauci uopšte upotreba naučnog aparata, odnosno »gomilanje« bilježaka ispod teksta, ili »beleškiranje«, kako to zove d-r Latković,
6) smije li se pisac jednoga naučnog djela pozivati u drugim svojim radovima na svoje ranije naučne radove ili ne,
7) da li se jugoslovenski naučnici moraju držati opštih naučnih načela, ili Domanovićevog »Skoči srna iza grma«?

Ja se ni u jednom od ovih načelnih pitanja ne slažem sa Latkovićevim mišljenjem ,pa da ne bi izgledalo da izvrćem Latkovićev tekst, pošto on tvrdi da u mome »načinu pisanja ima negativnih pojava«, navodim doslovno dijelove iz dva pasusa Latkovićevog članka:

»Pismo o kome je ovde reč prvi put je, koliko mi je poznato, u celini objavio zaista R. Dragićević. Jesam li ja obavezan da kažem ko je to pismo prvi put objavio, kada se ne pozivam na Dragićevićeve »zaključke«, nego na ono što je vladika Petar rekao u tom pismu? **Ja mislim ne samo da nisam bio obavezan, nego da to ne treba činiti uopšte.** Ja sam u toj knjizi, možda i suviše često, citirao starija pisma i drugu građu, pa nigde nisam smatrao za potrebno da kažem ko je tu građu prvi put **objavio. Ja čak mislim da se ne samo u ovakvim knjigama za omladinu, i uopšte za širi krug čitalaca, nego i u sasvim stručnim napisima može i mora biti mnogo štedljiviji u beleškama ispod teksta u onim: ibidem, op. cit., s. v. itd.** Te beleške ispod teksta treba, po mom mišljenju, da služe prvenstveno za kakva objašnjenja koja se ne mogu dati u samom tekstu, a **literatura se, kad je to potrebno, može navesti i na kraju napisa.** Ponekad se te beleške, zaista, ne mogu izbeći, kao u polemikama, na primer, ili u doktorskim dizertacijama i slično. **Ali u našoj naučnoj literaturi već odavno postoji nezdrava tendencija da se takve beleške ispod teksta namerno gomilaju, da bi se dao što »naučniji« izgled napisu... Nisu kod nas retki slučajevi da se pisac u tim beleškama poziva i na samoga sebe, na neko svoje ranije delo. Takvo besmisleno »ibidemičarstvo«,** ako se tako može reći, ismejao je još davno Radoje Domanović i, koliko se sećam, duhovito parodirao: »Skoči srna iza grma«...«

Latković svjesno i namjerno otstupa od svojih »načela« za doktorske dizertacije, jer njegova dizertacija o Matavulju (**Simo Matavulj u Crnoj Gori,** Skoplje 1940) ima 222 strane (bez priloga) i na toliko strana ima preko 400 (četiri stotine) bilježaka ispod teksta, a ima strana na kojima i 6 (šest) puta stoji »Isto«, a to znači što i moje »Ibidem«. Latković je, dakle, negda bio veliki pristalica »beleškarenje ispod teksta« i »nezdravog ibidemičarstva«! Meni se, ipak, čini, da je to Latkovićevo shvatanje iz 1940 godine bilo s naučne strane mnogo zdravije no ovo novo iz 1950 godine. Meni se čini čudna Latkovićeva logika i u tome, što on kaže da se bilješke mogu navoditi u doktorskim dizertacijama, a ne i u kasnijim naučnim radovima! Zar je stečeni doktorat dovoljan da se kasnije cijeloga života tome doktoru mora vjerovati — bez izvora i literature?! Da se ovih Latkovićevih »teorija« nijesu držali naši naučnici ni prije rata ni poslije oslobođenja poznato je svima koji su pratili i koji prate našu naučnu literaturu. Radoznalom čitaocu skrećem pažnju samo na prvi tom **Istoriskog časopisa**, organa Istoriskog instituta Srpske akademije nauka, koji je izašao iz štampe u istom mjestu i skoro istih dana kada i Latkovićeva knjiga o Njegošu. U tome solidnom naučnom časopisu nalaze se sve »načelne« mane koje je Latković pronašao u mojim člancima o Njegošu, a naime mnogobrojne napomene ispod teksta, Latkovićevo »ibidemičarstvo«, pozivanja naučnika na svoje ranije radove itd., a nalaze se i razne moje »lične« mane, jer se i tamo često mogu naći ovakve riječi: »Ja sam... Meni bi bilo veoma žao... Iz dokumenata kojima raspolažemo... Pošto smo ranije utvrdili...« itd. Ove moje »mane« Latković zove — kao što sam već kazao — »izvestan zastareli, isto tako nezdravi individualizam«, no zašto se to ne bi moglo kazati i za ove Latkovićeve riječi iz njegovoga članka u Književnim novinama« »Ja sam se koristio... ja se često pozivam... ja sam, pak,... ja sam napisao... ja čak mislim... po mom mišljenju... moja tumačenja pojava... moja shvatanja... mene nije stalo mnogo muke...« itd.? Što se tiče bilježaka ispod teksta Latković se može uvjeriti iz pomenutog **Istoriskog časopisa** da samo u članku jednoga od poznatijih naučnih radnika (Gliše Elezovića) ima 124 bilješke na 21 strani teksta, dok u članku jednoga mladog naučnog radnika (d-ra Branislava Đurđeva) ima na 23 strana teksta 110 bilježaka. Nije ovo novost u našoj nauci, a to je znao i d-r Latković, koji se koristio raspravom poznatog naučnika d-ra Petra Kolendića o Njegoševom **Glasu kamenštaka (Spomenik Srpske akademije nauka knj. XCIV, Beograd 1941)** u svojoj knjizi o Njegošu, pa je i tamo vidio da je na osam i po strana teksta navedeno šezdeset i pet bilježaka. Ja, dakle, mislim da je navođenje izvora i literature za svaku važniju činjenicu i za svaki citat ne samo naučno i moralno, no i obavezno, pa i na osnovi postojećih propisa Zakona o zaštiti autorskog prava.

Risto J. DRAGIČEVIĆ

KROZ ČASOPISE I LISTOVE

TRI DVOBROJA „NAŠEG JEZIKA"

Časopis **Naš jezik** dovoljno je poznat po svom značaju i svojoj ulozi koju je imao pre rata. Posle mnogo iščekivanja on je nastavio izlaženje. S pravom se može očekivati da će nastaviti svoj rad na svim dobrim putevima koje je davno obeležio, utvrdio ili samo označio. I više od toga: treba očekivati da on postane priručnik svima koji se bave pitanjima jezika, koji se bave knjigom, koji pišu. Na to nas upućuje i to što ga izdaje Institut za srpski jezik Srpske akademije nauka, a potom što su mu u Uređivačkom odboru prof. Belić, Elezović, Aleksić, Bošković i drugi.

Časopis u ova tri dvobroja već sadrži toliko korisnih stvari da bi trebalo o njima progovoriti i preporučiti osobito našoj omladini, srednjoškolskoj i univerzitetskoj, koja bi trebalo da bez obzira na struku i specijalnost sve više pažnje poklanja svom jeziku, njegovoj čistoti i lepoti, njegovoj jasnoći, potom ne manje pravopisu njegovu.

Prva dva dvobroja kao da su probijala led. Kao da je teško išlo sa saradnjom. Ponovila su se gotovo ista imena. I to gotovo samo iz Uređivačkog odbora. Treći je dvobroj i u tom pogledu bogatiji: petnaestak saradnika! Samo, moramo spomenuti: broj saradnika nije u srazmeri s vrednošću priloga. Gotovo da čovek pomisli da se više polagalo na kvantitet nego na kvalitet. A to ne bi smelo biti. Ta se osobina ipak zapaža i u druga dva dvobroja. Ono osobito u nekim člancima koji bi trebalo da imaju više obaveštajno-poučan karakter, jer je jasno da časopis treba da ima svoju najodaniju čitalačku publiku u omladini, u svetu koji traži hitna, jasna, prosta i, razume se, naučna obaveštenja o pitanjima jezika i pravopisa. Ne bi smelo biti da čovek koji želi da se obavesti zašto je šta u jeziku ovako a ne onako mora pročitati čitavu učenu ili vrlo često razvučenu raspravu sa svim opterećenjem različnim izvorima, pa da ipak na kraju krajeva opet ostane na istom mestu na kome je i bio. Ili: ne bi trebalo davati preopširna razlaganja stvari koje su vrlo jasne: analizovati pitanje koje se može kratko objasniti. Neće stvar ni u naučnom pogledu mnogo dobiti navođenjem različne literature, ali će u praktičnom smislu mnogo izgubiti, neće biti od one koristi kako bi bila kad ne bi bio kao neki cilj da se napiše opširniji članak. Još kad se stvar nadugo i naširoko pretresa na petnaestak strana, pa se ipak na kraju krajeva ostavi nerešena, tj. istakne se da može i ovako i onako, da je i jedan i drugi oblik više ili manje uobičajen, da se oba oblika mogu upotrebljavati, — prosto nije jasno šta je pisac hteo!

Rekao bih da se mora voditi više računa i o predmetu koji se pretresa. Može on biti i vrlo učen i vrlo koristan, pa da mu ipak nije mesto u ovom časopisu. Takav je članak **O izdavanju Luče mikrokozma** u poslednjem dvobroju. Iako pisac znalački pretresa postavljeno pitanje i s oštroumnošću dolazi do zanimljivih zaključaka, pretpostavki i predloga, ipak je i samo pitanje i sve što se u članku iznosi više čisto književno-istoriskog, bibliografsko-književnog karaktera nego jezičkog. I šteta je čak što se ovakvi radovi ne nalaze u časopisima ili uopšte u izdanjima gde im je mesto. Ovde se nekako osećaju kao zalutali, odlutali... U trećem je dvobroju i nekoliko priloga koji ne osvetljavaju ništa (kosir, snijeg, dublijer i sl.). Ako se postavi da je časopis namenjen izdavanju leksičke građe, onda je druga stvar. Ali on ima sasvim drugu namenu.

Kako je ovo časopis koji pretresa pitanja jezika i pravopisa, potrebno je da on sam bude očišćen od svih neujednačenosti i u pogledu jezika i u pogledu pravopisa. Ako se i dopuštaju dvostruki oblici, časopis ne bi trebalo da dopušta i da daje mesta svim tim neujednačenostima ma bile u neku ruku i pravilne. Tako isto i u pogledu interpunkcije. Iako ovom časopisu pada u deo časna zasluga što je postavio to pitanje i rešava ga teoriski kako treba, on ga praktično ne primenjuje u svim svojim stvarima. Sve te neujednačenosti — jezičke i pravopisne — otežavaju i smetaju onima koji žele da se na primeru nauče. Tu ima i takvih grešaka koje menjaju smisao. A toga ne bi smelo biti. Još kad uzmete da časopis popisuje i ispravlja stvarne, jezičke i pravopisne greške, a mnogih nema, — čitalac, osobito manje obavešten, može misliti da je pravilno ono što je pogrešno. I onda — dejstvo je suprotno onome koje se želelo. Ima i ponovljenih nejasnoća. Ima i nesklada, što sve smeta pravilnom razumevanju. Da se ne bi pomislilo da se to uopštava i oštro uzima, navodimo samo nekoliko primera: za to (3), Narodna vlast (6), za to (9), Juriše s njim i dijeli i tugu, i hljeb i slavu (11, 12), Prve dve rečenice pretstavljaju celinu i poslednje dve, ostale su u nabrajanju (12), Nije mene care opravio da ja pijem na Leđanu vino (16)... da što loše bjesedio nisam (21), izvesnih (mesto iznesenih, 21), kao god (m. kaogod, 25), šta više (m. štaviše, 27),... čije čojstvo i junaštvo je nepismeni i slavni vojvoda... (m. čije je čojstvo..., 29), šta više (31), juli (46),... vide se više nijansa (49), nepravilno se uzima da se ne može upotrebiti **jedan puta** (63; jedan puta devet, jedan puta sedam i sl.), na više se mesta i u različitim člancima uzima sklop »radi se«, »ne radi se«, ne beleži se zapeta tamo gde je neophodna: To mislim neće biti teško shvatiti (64), Ali je mislim i ovo šire objašnjenje... (65) i na drugim mestima; lice koje vrši glagolsku radnju nad subjektom (66), zviždukati: zviždućući (m. zviždučući, kao rikati: ričući, pućpurikati: pućpuričući, 69), čistoća (jezička, 90), spoljašnjost (93), na dohvat (87, ali napretek 96), zastakljivanje i zastaklivanje (96, 97), čistoća jezika (100), učiteljevati (101), uz neke glagole uz koje osnovno značenje ovoga oblika bi moglo biti dvojako shvaćeno (108). Mi ovde ne navodimo najočitije slovne štamparske greške, ma da je i među ovima svakako vrlo veliki broj štamparskih, ali to ipak ne umanjuje odgovornost za nepažnju. Isto tako izostavljam i druge slučajeve o kojima bi se moglo distutovati. Osobito nedoslednosti u interpunkciji. Reklo bi se da je zamerki više nego što je trebalo. Sve ovo ne umanjuje vrednost lista uopšte i njegovu značajnu ulogu koju je odigrao i koju ima da odigra. On je, kako nam se čini, jedini naš časopis koji potresa na osobit način jezična i pravopisna pitanja. Stoga se od njega mnogo ne očekuje. Stoga neka je dopušteno da istaknem nekoliko radova koji i ova tri broja čine prosto dragocenim.

Članci prof. Belića, kao i sve njegove stvari uostalom, od onih najvećih do sitnih beležaka i odgovora na postavljena pitanja, ustvari otkrivaju poneku novinu, rešavaju katkad čitav problem, stavljaju često toliko pitanja na diskusiju. Njegovi su prilozi i obimom, i značajem, i materijom, i problematikom od prvorazredne važnosti. Od značajne studije **O stavljanju zapete**, kojom se ukazuje na nove i logične mogućnosti, na logičnost logičke interpunkcije, preko analize primera svakako ponekad vrlo suptilne analize; dalje: od izvanredne vrednosti **Napomena o današnjim zadacima književnog jezika** koje su pune raznolikog i važnog materijala za orijentaciju i stvaranje zdravog pogleda i izgrađivanje jezičkog osećanja i ukusa; koju bi stvar trebalo da pažljivo čitaju (ne: pročitaju!) mnogi naši pisci, mnogi naši mladi ljudi od knjige i pera, upravo svi; od članka **O složenicama** — pa do sitnih beležaka i tumačenja u svim brojevima (što je radio i u staroj seriji), — sve to daje za sebe priloge od značaja bez kojih se ne može misliti ni govoriti o mnogim jezičkim pitanjima. — Tu je potom članak prof. Boškovića **Pridevi tipa orači**, specijalan, naučan, rađen savesno, na uporednoj osnovi, on pretstavlja lep prilog nauci o jeziku. Zbog stroge stručnosti rada svakako bi bilo bolje da je ostavljen za koji naučni časopis (Filolog i sl.). Ali je **Naš jezik** time samo dobio, ma ga čitali i sami stručnjaci. Drag. Živković je dao dva priloga. Mi osobito ističemo članak **Prevodilački rad i pitanja jezika**. Pisac je s oštroumnošću izneo svoje odista u svemu pravilne opaske i shvatanja u pitanju jezika i prevodilačkog rada. On je sam osetio sve te teškoće i dajući nekoliko odličnih prevoda pokazao ne samo da dobro zna teorisku stranu, nego isto tako da ume rešavati teška pitanja prenošenja misli, osećanja, opisa iz jednog jezika u drugi. Ovaj bi članak trebalo da čitaju mnogi naši prevodioci. Tada bi uvideli da prevodiocu nije dovoljno čak ni besprekorno znanje jezika s kojeg prevodi nego isto toliko (katkad i više) i jezika na koji prevodi. U članku su obuhvaćena različna pitanja: leksika, morfologija, sintaksa, stil. U njemu će naći dosta korisnoga i svi koji rade u različnim redakcijama listova, časopisa, izdavačkih preduzeća... — Treba istaći i dva malena po obimu priloga K. T. To su lepi primeri kako se na malo prostora može dati dobra stvar. Kad bi **Naš jezik** davao više ovakvih priloga, bio bi i raznovrsniji i zanimljiviji.

Naš jezik treba da umnoži, da razvije rubriku jezičnih pouka i da razmisli o predlozima saradnika Živkovića (224—225), koji su umesni.

Ostali su prilozi, većinom, korisni. Oni osvetljavaju različna pitanja i mnogo će koristiti čitaocima. Tu se lepi prilozi Markovića, Milanovića, Mićovića, Kićovića, Elezovića, zanimljivi članak Sv. Predića (o reformi naše rukopisne ćirilice) i drugih. Razume se, i neki saradnici, kao Banašević, svojim prilozima čine čast časopisu, ali su, kao što je rečeno, izvan njegova okvira.

Sve ovo što je rečeno o prvim brojevima časopisa **Naš jezik** treba da znači istinsku želju da časopis bude takav da mu se ne može prigovarati. To je već knjiga koja stiže u daleke krajeve naše zemlje, koju čitaju naši studenti i naša omladina, naš pismeni svet uopšte, ali tako isto i naš obrazovani svet. Stoga **Naš jezik** treba da bude sa svake strane na visini. On je u stanju da se oslobodi svih nedostataka, da razvija saradnju, da bude obilatiji, sadržajniji, raznovrsniji. Što se može praštati dnevnim listovima i drugim časopisima, ne može se praštati i **Našem jeziku**. Ovo ne ni po nameni, ni po saradnicima, ni po materiji koju pretresa i obrađuje. On je već zakoračio snažno i treći nam dvobroj ukazuje na širenje saradništva i na veću raznovrsnost. Samo: što više raznolikosti, aktuelnih pitanja, stvarnoga života, živog jezika... S tom željom svaki naš čovek od knjige očekuje da mu **Naš jezik** bude priručnik, potrebna knjiga. A on to može biti. — I neka ne zaboravi školu, jezik u školi. U ovakvoj oskudici u udžbenicima on to postaje u našoj školi. A tu ima toliko pitanja, samo ih treba zahvatiti, pretresti, objasniti. I to je jedna od dužnosti **Našeg jezika**. Razume se, — i ne zadnja dužnost...

M. S. LALEVIĆ

PREMIJERA ĆOPIĆEVE DRAME »MAJOR BAUK« U SARAJEVU

U Narodnom pozorištu u Sarajevu izvedena je prvi put drama »Major Bauk« od Branka Ćopića. Za premijeru ovog domaćeg dela, koje obrađuje narodnooslobodilačku borbu, vladalo je u Sarajevu veliko interesovanje.

Ćopićeva drama, kao i njegova ranija dela, osvetljava veličinu puta kojim su pošli i kojim i danas idu naša Partija i naš narod u borbi za istinu i pravednu stvar.

Glumci sarajevskog Narodnog pozorišta i prvi reditelj Vaso Kosić izvođenjem drame »Major Bauk« zabeležili su lep uspeh.

BIBLIOGRAFIJA

Silvije Kranjčević: **Izabrane pjesme**, predgovor napisao Jovan Popović, izdanje »Jugoslovenska knjiga« Beograd 1949, latinicom, str. 220, cena?

Stjepan Mitrov Ljubiša: **Pripovijesti i pričanja**, predgovor napisao Dr. Vido Latković, izdanje »Jugoslovenske knjige« Beograd 1949, ćirilicom, str. 266, cena?

M. Gorki: **Djetinjstvo**, preveo Gustav Krklec, izdanje »Nopok« Zagreb 1950, latinicom, str. 206, cena 47 din.

Mato Lovrak: **Vlak u snijegu**, pripovijesti za djecu, izdanje »Nopok« Zagreb 1950, latinicom, str. 111 ,cena 30 din.

Samuil Maršak: **Knjiga o knjigama**, preveo D. Cesarić, izdanje »Nopok« Zagreb 1950, latinicom, str. 29, cena 16 din.

H. C. Andersen: **Priče i zgode**, preveli M. Spiz i J. Tabak, izdanje »Nopok« Zagreb 1950, latinicom, str. 541, cena 83 din.

A. Fijamengo: **Porijeklo i društvena uloga religije**, izdanje »Nopok« Zagreb 1950, latinicom, str. 160, cena 17,50 din.

Gotfrid Keler: **Tri pravična češljara**, prevela Isidora Sekulić, izdanje »Nopok« Beograd 1950, ćirilicom, str. 121, cena 14 din.

Redakcioni odbor

Jovan Popović, Čedomir Minderović, Marijan Jurković, Ivan Potrč, Vjekoslav Kaleb, Isak Samokovlija, Janko Đonović i Dmitar Mitrev

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE

Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 mes. 70 din... na godinu dana 140 dinara.

Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.

Rukopisi se ne vraćaju.
Broj tekućeg računa 101-9060378
Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.